

DE TOEKOMST- METER

ANALYSE

*Met je gemeente
naar een duurzame
toekomst*

COLOFON

Tekst

Chris Mooiweer

Redactie

Ted Ages, Thijs de la Court,
Annemieke Leek, Liset Meddens,
Phil Rhebergen

Vormgeving & illustraties

Laura de Ridder, Renske de Wit –
Met Open Vizier, in opdracht van
Klimaatverbond Nederland

Contactgegevens

info@klimaatverbond.nl
info@grootoudersvoorhetklimaat.nl

5 maart 2026

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	3
Analyse van de 8 kernvragen - wat bepaalt succes?	4
Analyse best practices - jurybevindingen	8
Overzicht kwantitatieve resultaten	9

THEMA'S

Thema Heldere doelen	12
Thema Eigen organisatie	15
Thema Systemische aanpak	18
Thema Klimaatadaptatie	21
Thema Duurzame wijken en woningen	23
Thema Natuur & biodiversiteit	26
Thema Circulariteit	29
Thema Duurzame Mobiliteit	31

BIJLAGE'S

Bijlage 1: Groslijst van aanvullende voorbeelden van gemeenten	33
Bijlage 2: Juryverslag best practices	34
Bijlage 3: Overzicht van vragen	37
Bijlage 4: Alfabetische lijst gemeenten met scores	39
Bijlage 5: Methodologische verantwoording	43

Bekijk per thema de scores,
belemmeringen en best practices.

INLEIDING

De Toekomstmeter 2025

De Toekomstmeter is een campagne van Grootouders voor het Klimaat, ondersteund door Klimaatverbond Nederland. Het doel van dit instrument is tweeledig: enerzijds gemeenten stimuleren tot toekomstgericht klimaatbeleid door te toetsen hoe duurzaam hun Omgevingsvisie is, en anderzijds lokale groepen helpen het gesprek met de politiek aan te gaan over de koers en uitvoering.

De enquête, die vanaf november 2025 door gemeenten is ingevuld, toetst hoe concreet de gemeente werkt aan een gezonde leefwereld aan de hand van acht kernthema's: heldere doelen, de eigen organisatie, systemische aanpak, klimaatadaptatie, duurzame wijken en woningen, natuur en biodiversiteit, circulaire economie en duurzame mobiliteit. Ketenemissies (scope 3) zijn niet expliciet uitgevraagd en vallen daardoor buiten de score. Elk thema is onderverdeeld in een aantal concrete indicatoren. Dit zijn de specifieke doelstellingen of beleidskeuzes (bijv. 'is er een hitteplan?') waarop de score van een gemeente is gebaseerd."

De Toekomstmeter 2025 markeert het einde van vrijblijvendheid. Met de deadlines van 2030 en 2050 in zicht, is er geen tijd meer voor 'zachte' ambities. Gemeenten moeten de stappen maken van visie naar een dwingend toetsingskader. Waar koplopers klimaatbeleid reeds integraal verankeren in hun begroting en juridische instrumenten, blijft de uitvoering bij een grote groep gemeenten nog steken in versnipperde doelen. Een kritiek punt is de eigen bedrijfsvoering: duurzaam inkopen en interne CO₂-beprijzing blijken lastige dossiers, wat aantoont dat klimaatbelangen ook intern nog onvoldoende worden meegewogen.

Om de noodzakelijke versnelling te realiseren, moet klimaat de toetssteen worden voor ingrepen in de fysieke leefomgeving en infrastructuur. Hierbij ligt een specifieke rolverdeling in het verschiep: grote gemeenten kunnen hun schaal benutten om instrumenten als de CO₂-prestatieladder juridisch sluitend te borgen, terwijl kleinere gemeenten hun kracht moeten zoeken in lokale uitvoering door succesvolle methoden van koplopers te kopiëren. De Toekomstmeter bewijst dat integraal succes mogelijk is; de uitdaging voor de komende vier jaar is om papieren plannen voor hitte, natuur en energie overal om te zetten in concrete, hanteerbare instrumenten.

Rol van de vakjury

Naast de reguliere score op de acht thema's (maximaal 100 punten), bevatte de Toekomstmeter een open vraag (Vraag 9). Hierin konden gemeenten hun meest vernieuwende beleids- of actiepunten delen die zij als best practice beschouwen.

Een vakjury, bestaande uit Jacqueline Cramer, Ed Nijpels, Hannah Prins, Daan Zieren en Corina van Arnhem, heeft deze inzendingen op 9 februari 2026 beoordeeld. De inzendingen zijn getoetst op vijf criteria: vernieuwend karakter, structurele inbedding, impact, samenwerking en versterking van beleid/draagvlak.

De vijf koplopers uit deze kwalitatieve beoordeling hebben bonuspunten ontvangen die zijn opgeteld bij hun reguliere score. De winnaar ontving 10 extra punten, aflopend naar 2 punten voor de nummer vijf. Dit heeft geleid tot een herziening van de uiteindelijke ranglijst.

ANALYSE VAN DE 8 KERNVRAGEN - WAT BEPAALT SUCCES?

Cijfers vertellen zelden het hele verhaal, maar ze leggen wel structuren bloot die onder de oppervlakte liggen. Een analyse van de resultaten van de Toekomstmeter onthult een landschap met twee snelheden. Het beeld dat naar voren komt is niet dat van één homogene 'duurzaamheidsbeweging', maar laat zien dat succes wordt bepaald door een mix van integrale consistentie, stedelijke noodzaak en ambtelijke slagkracht.

Het geheim van de koplopers: consistentie

Wie de scores analyseert, ziet een duidelijk patroon dat losstaat van de grootte van de gemeente. Het recept voor de koploperspositie – of je nu Amsterdam of Voorst heet – is integraliteit.

De winnaars onderscheiden zich niet door één extreme piek, maar door de afwezigheid van diepe dalen. Ze scoren hoog op abstracte doelen, maar óók op concrete uitvoering zoals mobiliteit en hittebeleid. Kwaliteit uit zich in de data als consistentie: het vermogen om alle bordjes tegelijk in de lucht te houden. De middenmoot daarentegen kenmerkt zich door wisselvalligheid. Vooral bij kleinere gemeenten zien we een patroon van pieken en dalen: vaak een ruime voldoende op ambities en natuur, maar een onvoldoende op mobiliteit of de eigen bedrijfsvoering. Bij grotere gemeenten zie je dezelfde wisselvalligheid, maar zijn de dalen minder diep.

De kleine reuzen: integraal excelleren kan wél

Is duurzaamheid dan alleen een kwestie van massa? De statistieken zeggen van niet. De gemeente Voorst (25.000 inwoners) is de onbetwiste outlier die bewijst dat omvang geen excuus is. Als nummer 2 van de ranglijst (93 punten) verslaat deze gemeente vele grote steden door precies die integraliteit te tonen die vaak aan de stad wordt toegeschreven. Ze combineren maximale scores op natuur en duurzame wijken met een 10 op mobiliteit én een gedegen hitteplan.

Maar Voorst staat niet alleen. In de top van de ranglijst nestelen zich nog andere 'kleine reuzen' (<50.000 inwoners) die laten zien dat deze integrale aanpak geen toevalstreffer is. De BUCH (84,5 punten) – de werkorganisatie van Bergen, Uitgeest, Castricum en Heiloo – pakt het slim aan: door ambtelijke krachten te bundelen, organiseren zij de slagkracht van een grote stad zonder hun lokale

identiteit te verliezen. Ook Wageningen (84 punten) en Heemstede (81) scoren hoog. Wat deze koplopers bindt, is dat ze zich niet verschuilen achter hun schaal, maar durven te kiezen voor een breed en ambitieus beleid op alle fronten.

De kloof verklaard: structuur en capaciteit

Toch is er statistisch gezien een duidelijk verschil: grote gemeenten (>100k) scoren gemiddeld ruim 17 punten hoger dan kleine gemeenten (<50k). Uit de data-analyse blijkt dat dit gat voor bijna 80% verklaard wordt door slechts vijf specifieke factoren, waar de fysieke structuur van de stad en de slagkracht van de gemeentelijke organisatie de doorslag geven. Dit verschil lijkt dus niet zozeer een kwestie van onwil, maar van structurele voordelen van grotere gemeenten.

- **1. Warmte in wijken (Thema 5 + vraag 3b4, verschil: ca. 3,5 punt).** De grootste verklarende factor voor de achterstand van kleine gemeenten is de verwevenheid van de warmtetransitie met de wijkgerichte aanpak. Grote steden hebben door hun hoge bebouwingsdichtheid meer mogelijkheden om warmtenetten aan te leggen. Dit werkt als een vliegwiel: een warmtenet dwingt namelijk automatisch tot een collectieve wijkaanpak en vraagt om een juridische verankering in de Omgevingsvisie. Kleine gemeenten voeren wel regie en maken afspraken met corporaties maar hebben minder vaak een collectieve aanpak.
- **2. Duurzame mobiliteit: (Thema 8, verschil: 3,3 punt).** Direct daarna volgt mobiliteit. Hier dicteert de fysieke ruimte het beleid. In grote steden is een verschuiving van de verhouding tussen het gebruik van auto en fiets, voet en OV, autoluw beleid en betaald parkeren vaak een harde noodzaak om de stad bereikbaar en leefbaar te houden. Die fysieke dwang ontbreekt in het landelijk gebied, waar de auto vaak nog als essentieel wordt gezien. Het gevolg is dat steden hier massaal de maximale score pakken, terwijl kleine gemeenten blijven steken op een krappe voldoende.
- **3. Natuur & biodiversiteit: (Thema 6, verschil: 3,1 punt).** Op het dossier Natuurinclusief is het verschil tussen grote en kleine gemeenten enorm. Dit verschil zit hem niet zozeer in de wil (biodiversiteit staat overal op de kaart), maar in de harde instrumenten.
  - o Eisen bij de voordeur (6a): Grote steden scoren bijna 1,5 punt hoger op het stellen van natuurinclusieve eisen aan ontwikkelaars (zoals puntensystemen voor groen bij nieuwbouw). Dit vereist juridische en planologische

expertise die kleine gemeenten vaak missen. Eenzelfde trend is zichtbaar bij Klimaatneutrale nieuwbouw (vraag 1c), waar grote gemeenten gemiddeld 0,5 punt beter scoren.

- o Professioneel beheer (6b): Ook in het beheer van de openbare ruimte scoren steden 1,4 punt hoger. Waar grote steden werken met ecologische beheersplannen en het opstellen van complexe soortenmanagementplannen, is het beheer in kleine gemeenten minder vastgelegd in beleid.
- **4. Inkoop & voorbeeldrol: (Thema 2, verschil: 2,0 punt).** Het thema 'Eigen Organisatie' (Thema 2) laat zien waar schaalgrootte een strategisch voordeel is. Het verschil van 2 punten wordt bijna volledig veroorzaakt door instrumenten zoals de CO₂-prestatieladder en CO₂-beprijzing. Het inzetten van deze instrumenten wordt gezien als ingewikkeld en zelfs onder grote gemeenten is het gebruik beperkt. Onder kleine gemeenten is het echter helemaal non-existent.
- **5. De inhaalslag: hitte (verschil: 1,8 punt)** Tot slot is er het hittebeleid. Dit verschil is minder structureel en lijkt meer een kwestie van tijd. Waar versteende steden de urgentie van hittestress eerder voelden, landt dit besef nu ook in de kleinere plaatsen. De ambitiecijfers laten zien dat kleine gemeenten hier met een massale inhaalslag bezig zijn: 70% verwacht over vier jaar een hitteplan te hebben.

Uiteraard zijn er ook thema's waar kleinere gemeenten gelijkwaardig aan of op onderdelen zelfs beter presteren dan de grotere gemeenten. Dit betreft het stellen van heldere doelen, circulair en de samenwerking met energiegemeenschappen. En zoals gezegd, de score van Voorst moet hoopgevend zijn voor de 80% gemeenten die meer op Voorst dan Amsterdam lijken.

Opvallende Verbanden

De data laat twee interessante trends zien die dieper inzicht geven in de dynamiek:

- **Mobiliteit als lakmoesproef (in grote steden):** Bij grote gemeenten is er een zeer sterke correlatie (0,70) tussen het stellen van klimaatdoelen (Thema 1) en mobiliteitsbeleid (Thema 8). Steden met een ambitieus bestuur pakken door op het hele spectrum: ze stellen scherpe doelen én durven actief vervoer voorop te zetten. Steden met minder ambitie laten beide liggen. Mobiliteit is daarmee een lakmoesproef voor politieke wil.
- **De bestuurlijke tandem (Practice what you preach):** Een sterk verband vinden we tussen de voorbeeldrol van de eigen organisatie (Thema 2) en de systemische aanpak van de energietransitie (Thema 3). Gemeenten die hun eigen huis

op orde hebben (duurzaam inkopen, eigen gebouwen verduurzamen), scoren bijna zonder uitzondering hoog op de samenwerking met energiecoöperaties en lokaal eigendom. Dit suggereert dat een geloofwaardige overheid naar buiten toe begint met daadkracht binnen de eigen muren.

- **De groene weeffout (Natuur // Hitte):** Opvallend genoeg is er een zwakke correlatie tussen Natuurinclusiviteit (Thema 6) en het Hitteplan (Vraag 4b). Je zou verwachten dat deze hand in hand gaan, maar de data laat zien dat veel gemeenten – zelf koplopers – de maximale score halen op groen, maar een 0 op het hitteplan. Dit suggereert verkoking: 'vergroenen' (bomen planten/ecologie) en 'klimaatadaptatie' lijken in de praktijk vaak nog gescheiden werelden.

Een karakteristiek per thema: van papier naar praktijk

Een vogelvlucht langs de acht dossiers

Elk thema in de Toekomstmeter kent zijn eigen dynamiek. Waar sommige dossiers zich lenen voor snelle punten, vragen anderen om taaie systeemverandering. Een korte karakteristiek van de verschillen:

- **Thema 1: Heldere doelen, versnipperd.** Dit thema laat vooral fragmentatie zien. Het is opvallend dat bijna de helft van de gemeenten (29 van de 67) het overkoepelende klimaatdoel niet heeft verankerd in de Omgevingsvisie. Het beleid wordt niet consistent doorontwikkeld: vaak zijn er wel subdoelen voor specifieke sectoren, maar ontbreekt het integrale dak. Of andersom. Of er wordt slechts één jaartal genoemd zonder het pad ernaartoe. Kortom, er zijn vaak wel doelen, maar het is versnipperd.
- **Thema 2: De eigen organisatie als struikelblok.** Het moeilijkste dossier van de monitor. De wil is er vaak wel ("wij kopen duurzaam in"), maar de instrumenten (CO₂-Prestatieladder, interne beprijzing) worden als complex ervaren. Hier gaapt het grootste gat tussen intentie en uitvoering.
- **Thema 3: Systemische aanpak met de gemeenschap.** De succesfactor hier is niet techniek, maar eigenaarschap. Gemeenten die hoog scoren, faciliteren niet alleen, maar werken samen met energiecoöperaties.
- **Thema 4: Klimaatadaptatie, de wil is er.** Hier zien we een scherpe breuklijn tussen intentie en instrumentarium. De visie is er bijna overal; gemeenten willen wel aan de slag met hitte en water. Echter, zodra het concreet moet worden – in een operationeel Hitteplan – blijft de uitvoering nog vaak uit. Het besef dat actie nodig is, is breed aanwezig, maar de formele verankering om daadwerkelijk kwetsbare groepen te beschermen is bij veel gemeenten een ontbrekende schakel.

- **Thema 5: Duurzame Wijken, de uitvoering telt.** Kleine gemeenten lenen zich door hun schaal minder voor grootschalige, collectieve aanpakken (zoals warmtenetten), wat hun score op dit thema drukt. Tevens schuilt in dit thema een risico op een 'papieren werkelijkheid': vrijwel elke gemeente heeft inmiddels een Transitievisie Warmte (TVW) opgesteld en dus lijken de doelstellingen op orde. Maar de stap van doelen naar daadwerkelijke uitvoering in de wijk blijkt in de praktijk weerbarstig.
- **Thema 6: Natuur en biodiversiteit, van wens naar wet.** Dit thema markeert de overgang van 'wens' naar 'wet'. Het onderscheid wordt niet gemaakt door groene ambities, maar door juridische instrumenten. Koplopers leggen groen vast als harde eis bij ontwikkelaars via puntensystemen. Daarmee is dit thema de 'gidsoort' van de Toekomstmeter: gemeenten die dit spel beheersen, scoren doorgaans op alle thema's relatief hoog.
- **Thema 7: Circulariteit, kiezen is doen.** Bij circulariteit is de weg van visie naar inkoop relatief kort. Gemeenten die een doelstelling formuleren (7a), vertalen dit opvallend vaak direct door naar harde criteria in aanbestedingen (7b). Het is een thema waar beleid en uitvoering (via de inkoopkracht) nauw op elkaar aansluiten.
- **Thema 8: Duurzame mobiliteit, de lakmoesproef.** Dit is het meest gepolariseerde dossier. De scores zijn binair en laten zien dat 'een beetje mobiliteitsbeleid' niet bestaat. Gemeenten - vooral steden - die kiezen voor duurzame mobiliteit, kiezen volmondig voor het STOMP-principe (stappen, trappen, openbaar vervoer, Mobility as a service/ deelmobiliteit, privéauto). Daartegenover staat een groep die het bewust niet doet. Zeker binnen stedelijk gebied is mobiliteitsbeleid daarmee de ultieme indicator voor ambitie: wie de politieke moed heeft om de auto terug te dringen, voert bijna altijd ook op de andere dossiers een ambitieus klimaatbeleid.

Conclusie en advies: de toekomst als toetssteen

De analyse van de Toekomstmeter 2025 leidt tot een dwingende conclusie. Het tijdperk van vrijblijvende ambities is voorbij, ingehaald door de naderende deadlines van 2030, 2040 en 2050.¹ We zien koplopers die durf, samenhang en uitvoeringskracht tonen, maar ook een grote groep waar de uitvoering stopt.

1. Het fundament: van 'Visie' naar 'Toetsing' De Omgevingsvisie is het belangrijkste instrument voor de lange termijn en geen 'zacht' vergezicht. Gebruik de Omgevingsvisie en de onderliggende plannen als een dwingend toetsingskader. Maak de doorvertaling naar de begroting en de uitvoering concreet. Leg een helder pad vast. Als je niet weet hoe de tussenstappen eruit zien, weet je ook niet of je huidige acties voldoende zijn om je doel te halen. Breng de versnipperde doelen samen in één routekaart. Het gaat niet om de vraag *of* we in 2050 neutraal zijn, maar *hoe* en *of* de optelsom van maatregelen in een concreet tijdspad in ruimte, economie en samenleving daar exact toe leidt. Dat geeft de organisatie en samenleving de noodzakelijke helderheid: weten we waar we heen gaan, en lopen we hard genoeg?

2. De ommissie: de waarde van de toekomst Het feit dat duurzaam inkopen voor bijna alle gemeenten het lastigste dossier blijkt, is een teken aan de wand. Het laat zien dat klimaatbeleid nog niet 'dichtbij' genoeg is gekomen; het zit nog niet in de eigen portemonnee. Het is een gemiste kans dat CO₂-beprijzing bijna nergens een rol speelt in Maatschappelijke Kosten-Baten Analyses (MKBA's) en de interne planning. We moeten de belangen van toekomstige generaties volwaardig meewegen in de besluiten van het hier en nu. Dat kan alleen als we CO₂ en milieuschade een prijs geven. Zolang we de rekening voor milieuschade doorschuiven naar de toekomst, lijkt de vervuilende keuze goedkoper. Dat is een rekenfout. Door CO₂ nu al een prijs te geven, maken we eerlijkere keuzes in plaats van dweilen met de kraan open. Interne CO₂-beprijzing is daarmee geen boekhoudkundig trucje, maar de manier om het belang van de toekomst mee te wegen in huidige besluiten.

¹ Ten opzichte van 1990 respectievelijk 55% reductie (2030), 90% reductie (2040) en klimaatneutraal (2050).

3. Integraal sturen: klimaat als de toetssteen Koplopers onderscheiden zich door samenhang. Zij zien klimaat niet als een aparte sector, maar als een randvoorwaarde voor alles. Elke ingreep in de fysieke ruimte, de woningbouw of de infrastructuur moet het klimaat als toetssteen hebben. Is dit besluit 'Parijs-proof'? Past deze investering in het transitiepad? Dit betekent dat duurzaamheid niet een vrijblijvende doelstelling is, maar hard verankerd moet worden in de inkoop- en planning- en juridische instrumenten.

4. Differentiatie: groot en klein Binnen dit kader hebben gemeenten verschillende rollen, die samenhangen met schaal en uitvoeringskracht. Grotere gemeenten scoren gemiddeld hoger op onderdelen die veel beleidsmatige samenhang, specialistische kennis en organisatorische capaciteit vragen. Zij hebben vaker de schaal om instrumenten als interne CO₂-beprijzing en de CO₂-prestatieladder in te voeren, en om doelstellingen juridisch goed en consistent te borgen. Juist daar kunnen zij een voortrekkersrol vervullen, waar kleinere gemeenten vervolgens op kunnen aansluiten.

Voor kleinere gemeenten ligt de kracht vaak meer in de uitvoering in de gemeenschap en in het praktisch organiseren van de lokale aanpak. Dat vraagt niet altijd om het opnieuw uitvinden van complex beleid. Integendeel: het is vaak effectiever om het 'kunstje af te kijken' van koplopers, bijvoorbeeld door juridische borging, standaardformuleringen of bewezen beleidskeuzes over te nemen en die te vertalen naar de eigen lokale context.

Tegelijk laat de praktijk zien dat ook kleinere gemeenten hun schaal kunnen versterken via samenwerking. De BUCH-samenwerking is daarvan een goed voorbeeld: door ambtelijke capaciteit en expertise te bundelen ontstaat meer continuïteit, en wordt het makkelijker om beleid integraler en consistent uit te werken. Intergemeentelijke samenwerking kan daarmee een belangrijke route zijn om ook met beperkte omvang toch structureel sterker te sturen op klimaatbeleid.

5. Tot slot: ambities waarmaken (het kan!) Papier is geduldig, maar klimaatverandering niet. De Omgevingswet biedt de instrumenten, de temperatuur biedt de urgentie, en de techniek is beschikbaar. Maar bovenal: de koplopers bewijzen dat het kan. Zij laten zien dat je natuurinclusief kunt bouwen, dat je hitteplannen kunt borgen en dat je de energietransitie daadwerkelijk achter de voordeur brengt. De uitdaging voor de komende jaren is dat *iedereen* die stap zet. Het doel is niet om plannen te maken, maar om ze waar te maken. Zodat de ambities voor CO₂-beprijzing, hitteplannen, of natuurinclusief bouwen over 4 jaar voor iedereen zijn omgezet in concrete, hanteerbare instrumenten.

ANALYSE BEST PRACTICES - JURYBEVINDINGEN

Het oordeel van de vakjury: de winnaars uitgelicht

De vakjury heeft uit de vele inzendingen vijf gemeenten geselecteerd die zich onderscheiden door lef, systeemverandering en integrale aanpak. De jury heeft hierbij specifiek gekeken naar de 'best practices' die gemeenten hebben gedeeld. Zij ontvingen hiervoor bonuspunten die doorslaggevend waren voor de einduitslag.

1. Haarlem (+10 punten) De winnaar volgens de jury is Haarlem. De gemeente wordt geprezen om de integrale benadering van het klimaatbeleid. Waar veel gemeenten blijven steken in ambities, heeft Haarlem de verduurzaming financieel en beleidsmatig 'hard' gemaakt in de planning- en controlcyclus. De jury is daarnaast onder de indruk van de trekkersrol die Haarlem vervult in de 'Coalition of the Willing'. Haarlem wacht niet af, maar neemt het voortouw om samen met andere overheden de systeemverandering te forceren.

2. Tynaarlo (+8 punten) De gemeente Tynaarlo gooide hoge ogen door het tonen van politiek lef. De jury waardeert het zeer dat deze gemeente juridische instrumenten durft in te zetten om de leefomgeving te beschermen. Het besluit om op gemeentelijke pachtgronden pesticiden en lilieteelt te verbieden, wordt gezien als een krachtig signaal: de gezondheid van de bodem en de inwoners weegt zwaarder dan de pachtopbrengst. Tynaarlo laat hiermee zien dat ook kleinere gemeenten een grootschalige impact kunnen maken door principiële keuzes te maken.

3. Eindhoven (+6 punten) Eindhoven wordt beloond voor het terugpakken van de regie. De oprichting van het 100% publieke energiebedrijf 'Eindhoven Energie' noemt de jury een "dappere en relevante stap". In een tijd waarin de markt het tempo van de energietransitie niet altijd kan bijbenen, toont Eindhoven zich een ondernemende overheid die zelf aan het stuur gaat zitten om de warmtetransitie betaalbaar en toegankelijk te houden voor haar inwoners.

Eervolle vermeldingen: Rotterdam en 's-Hertogenbosch De top 5 wordt gecompleteerd door Rotterdam (+4 punten) en 's-Hertogenbosch (+2 punten). **Rotterdam** oogst lof voor de schaalgrootte waarmee zij klimaatadaptatie en biodiversiteit aanpakt (40 hectare bijenlandschap) en de innovatieve methode BATMAN om natuurinclusief bouwen te versnellen. **'s-Hertogenbosch** wordt gewaardeerd om

de sociale invulling van de circulaire economie. Met het werk- en ontwikkelbedrijf Vindingrijk laat de gemeente zien dat duurzaamheid, armoedebestrijding en werkgelegenheid elkaar perfect kunnen versterken.

Verdere bevindingen: een rijk scala aan inspiratie

Naast de winnaars heeft de vakjury zich gebogen over tientallen andere inzendingen. Het beeld dat hieruit naar voren komt is positief: er is een rijk scala aan voorbeelden die als inspiratie voor andere gemeenten kunnen dienen.

Wat opvalt in de beoordeling is dat gemeenten die hoog scoren in de ogen van de jury, vaak uitblinken in integraal beleid en concrete uitvoering. Het gaat niet alleen om papieren plannen, maar om tastbare resultaten.

Enkele overkoepelende observaties uit de inzendingen:

- **Integrale aanpak openbare ruimte:** Er is veel aandacht voor het combineren van opgaven. Zo worden plannen voor water, wegen en riolering steeds vaker gezamenlijk aangepakt om de openbare ruimte in één keer toekomstbestendig te maken.
- **Innovatie in instrumenten:** Koplopers onderscheiden zich met innovatieve instrumenten voor circulair aanbesteden en specifieke subsidieregelingen voor inwonersinitiatieven.
- **Breed palet aan maatregelen:** Steden inspireren door de breedte van hun aanpak. Dit varieert van 'Groene wijk weken' tot technische innovaties zoals waterrotondes op bedrijventerreinen. Ook valt op dat duurzaam beheer van agrarische pachtgronden steeds vaker centraal wordt gesteld boven de hoogste financiële opbrengst.
- **Participatie en lokaal eigendom:** Er is een sterke trend zichtbaar richting lokaal eigendom. Opwek op gemeentelijke daken wordt steeds vaker geëxploiteerd door lokale energiecoöperaties, en opbrengsten van duurzame opwek vloeien via duurzaamheidsfondsen terug naar de samenleving om nieuwe initiatieven te financieren.

OVERZICHT KWANTITATIEVE RESULTATEN

Hoe scoren de gemeenten gemiddeld?

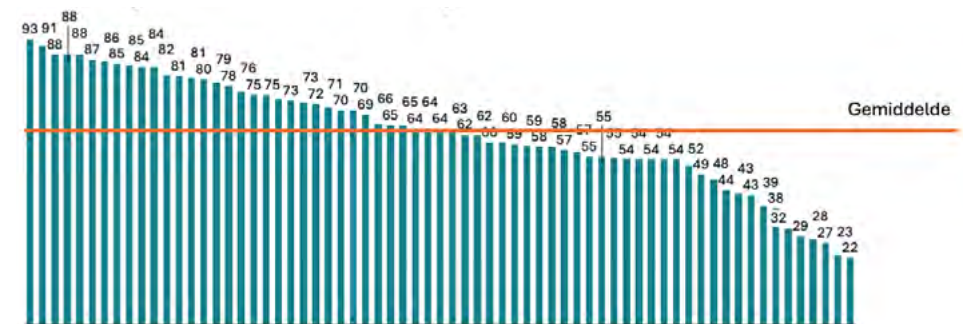
Gemiddeld behalen de deelnemende gemeenten 63% van de maximaal mogelijke punten op de 8 kernthema's van de Toekomstmeter. Daarachter gaat echter een groot verschil schuil tussen koplopers en achterblijvers. Dat verschil hangt deels samen met het feit dat een aantal gemeenten nog geen Omgevingsvisie heeft vastgesteld, of er bewust voor heeft gekozen om (nog) geen kwantitatieve criteria op te nemen.

De Top 10

De uiteindelijke ranglijst is tot stand gekomen door de kwantitatieve scores op de acht kernthema's te combineren met de bonuspunten die door de vakjury zijn toegekend voor bijzondere best practices. Dit leidt tot de volgende top 10:

1. **Haarlem: 98 punten** (88 basispunten + 10 bonuspunten jury)
2. **Voorst: 93 punten** (93 basispunten)
3. **Arnhem: 91 punten** (91 basispunten)
4. **Rotterdam: 89 punten** (85 basispunten + 4 bonuspunten jury)
5. **Nijmegen & Tilburg: 88 punten** (Beiden 88 basispunten)
6. **Amsterdam: 86,5 punten** (86,5 basispunten)
7. **Eindhoven: 86 punten** (80 basispunten + 6 bonuspunten jury)
8. **Leeuwarden: 86 punten** (86 basispunten)
9. **BUCH (Bergen, Uitgeest, Castricum, Heiloo): 84,5 punten** (84,5 basispunten)
10. **Wageningen & Breda: 84 punten** (84 basispunten)

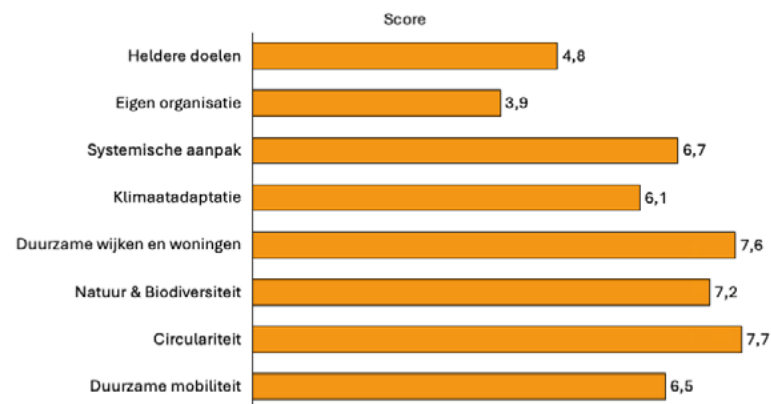
Gemiddeld 6.3 maar een groot verschil tussen koplopers en achterblijvers

Sterke en zwakke thema's

Om inzicht te krijgen in waar de vastlegging in beleid relatief achterblijft, zijn de gemiddelde scores per thema berekend als percentage van het maximaal haalbare. Dit maakt zichtbaar welke thema's in de huidige beleidsvastlegging nog het minst concreet zijn uitgewerkt, en welke thema's juist relatief goed zijn geland.

Scores per thema

De knelpunten

De grootste knelpunten zitten bij **thema 2: 'eigen organisatie'**, dat met **39%** het laagst scoort. Dit thema gaat over welke maatregelen gemeenten binnen hun eigen organisatie nemen. Slechts 7% van de gemeenten hanteert bijvoorbeeld momenteel een interne CO₂-prijs, al geeft een kwart wel aan de intentie te hebben om dit in de komende vier jaar te gaan doen.

Ook **thema 1: 'heldere doelen'** blijft achter met 48%. Veel gemeenten formuleren wel ambities, maar leggen dit regelmatig nog niet hard vast in subdoelen per relevant gebied.

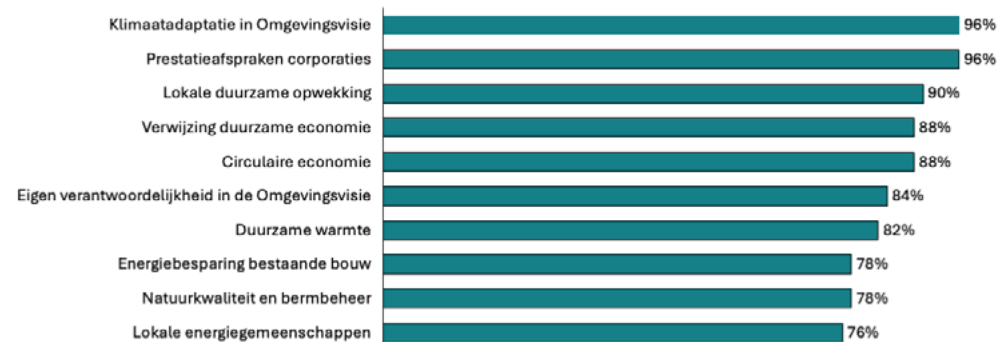
De successen

Tegelijkertijd zijn er ook thema's waar de scores duidelijk hoger liggen. **Thema 7: 'Circulariteit'** is met 76% het best scorende thema; de circulaire economie lijkt daarmee in elk geval op papier goed te zijn verankerd. Ook **thema 5: 'Duurzame wijken en woningen'** scoort hoog met 75%, wat onderstreept dat woningbouw en verduurzaming van wijken hoog op de agenda staan.

Wat hebben gemeenten al vastgelegd?

Binnen de thema's zijn er een aantal zaken die al door de overgrote meerderheid van de gemeenten vastgelegd zijn. Klimaatadaptatie vastleggen in de Omgevingsvisie, prestatieafspraken met corporaties en doelen voor lokale duurzame opwekking zijn standaard voor gemeenten.

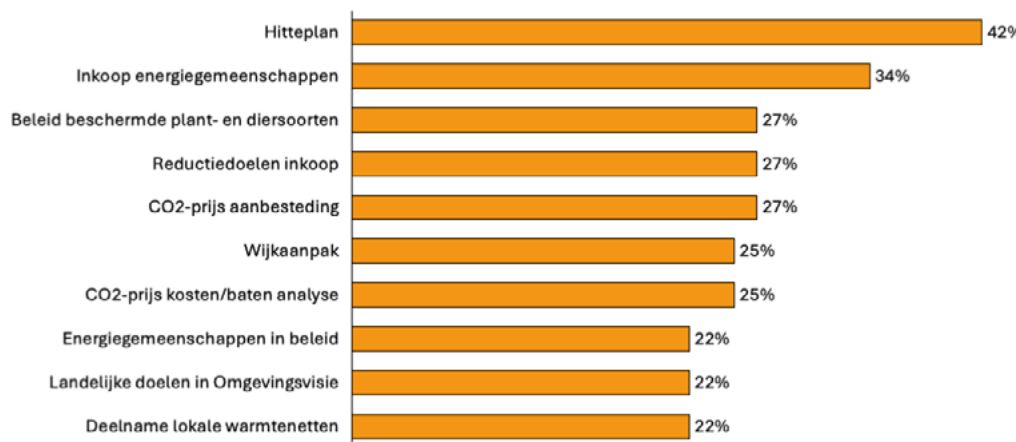
Vastgelegd in omgevingsvisie of beleidsdocumenten

Waar willen gemeenten stappen op zetten?

Op sommige terreinen hebben gemeenten nu nog geen beleid vastgelegd, maar zijn ze dat wel van plan in de komende 4 jaar. Het overzicht met ambities geeft dan ook inzicht in waar gemeenten de aankomende jaren stappen op verwachten te zetten. In 2030 zullen naar verwachting fors meer gemeenten een actief hitteplan hebben, energie inkopen bij energiegemeenschappen, beleid hebben voor beschermde plant- en diersoorten en via CO₂-prijzen en reductiedoelen de impact van de inkoop van hun eigen organisatie verminderen.

Ontwikkelen in de komende 4 jaar

THEMA

HELDERE DOELEN

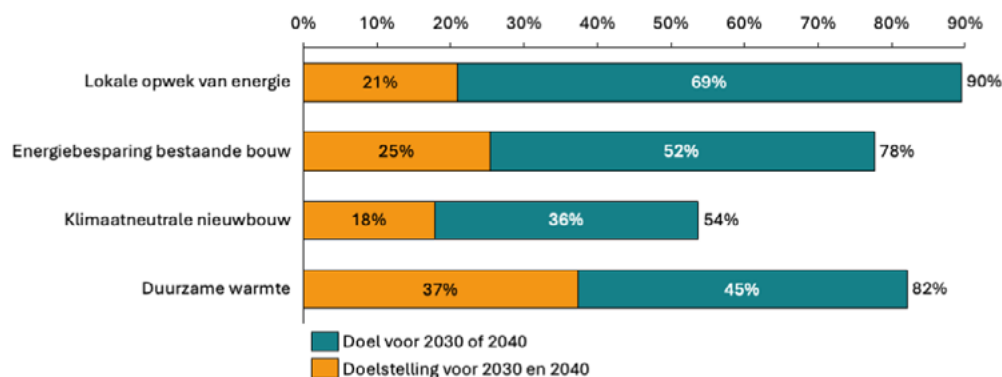
SCORE: 48%

Het thema 'Heldere Doelen' laat een diffuus beeld zien. Gemiddeld scoren gemeenten 47,5%, maar achter dit cijfer gaat een grote inconsistentie schuil. Er is een duidelijk gebrek aan samenhang tussen de hoofdambitie, de routekaart en de concrete subdoelen.

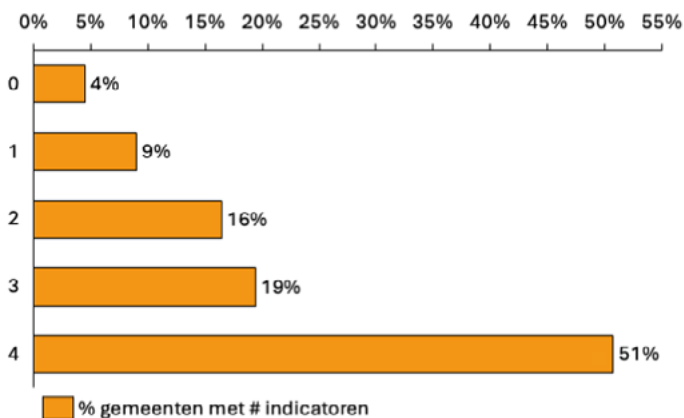
- **De Routekaart-paradox:** Op papier lijkt het redelijk op orde: 46 van de 67 gemeenten geven aan een kwantitatieve 'routekaart' te hebben (Vraag 1b). Echter, uit de data blijkt dat deze routekaarten vaak incompleet zijn. Van de 46 gemeenten met een routekaart, hebben er slechts 25 ook daadwerkelijk doelstellingen geformuleerd op alle onderliggende subthema's (zon/wind, besparing, nieuwbouw, warmte). Bij bijna de helft van de gemeenten met een routekaart ontbreken dus cruciale puzzelstukjes.
- **Wel de daad, niet het document:** Omgekeerd zien we ook het tegenovergestelde: van de 21 gemeenten die aangeven geen routekaart te hebben, hebben er 9 wél op alle subvragen concrete doelstellingen geformuleerd. Deze gemeenten hebben de 'theorie' (het overkoepelende document) wellicht niet op orde, maar hebben in de praktijk hun sectordoelen wel scherp.
- **Nieuwbouw is een struikelblok:** Binnen de subdoelen (Vraag 1c) is een opvallend verschil zichtbaar. Doelen voor 'Lokale Opwek' (1c1) en 'Warmte' (1c4) worden redelijk vaak gesteld. Het grootste struikelblok is echter Klimaatneutrale Nieuwbouw (1c3). Dit is het slechtst scorende onderdeel van dit thema; gemeenten durven of kunnen hier nog nauwelijks hardere eisen stellen dan het Bouwbesluit, ondanks de ambitie om in 2040 energieneutraal te zijn.
- **Consistentie ontbreekt:** Als we de hele keten bekijken (Visie + Routekaart + Subdoelen), zijn er slechts 18 gemeenten die consistent zijn en op alle fronten een doelstelling hebben staan.
- **Visie blijft achter:** Opvallend is ook dat bij de startvraag (1a) maar liefst 29 van de 67 gemeenten aangeven geen expliciete reductiedoelstellingen voor 2030 én 2040 in de Omgevingsvisie te hebben staan.

Conclusie: Het beleid is bij veel gemeenten gefragmenteerd. De aanwezigheid van een 'routekaart' is geen garantie voor concreet beleid op de inhoud. Het lijkt erop dat doelen vaak ad-hoc of per sector worden gesteld, zonder dat dit altijd landt in één integraal, consequent doorgerekend plan.

Welke indicatoren hebben gemeenten?

Hoeveel indicatoren hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 4 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integraler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Deze groep heeft de landelijke doelen niet alleen overgenomen, maar vaak al vertaald naar eigen, ambitieuzere routekaarten. Hun belemmering is niet de ambitie, maar de complexiteit van de doorvertaling naar alle sectoren.

- *“In onze Routekaart Klimaatneutraal 2030-2040 hebben we eigen doelstellingen geformuleerd, in de regel ambitieuzer dan de landelijke doelstellingen.”*
- *“De uitdaging is om deze doelen in de Omgevingsvisie juridisch houdbaar te koppelen aan concrete instrumenten voor de uitvoeringspraktijk.”*

Middenmoot (30-70%) Zij herkennen de doelen, maar ervaren de starheid van percentages als een risico. Men is bang voor bureaucratie bij elke landelijke wijziging.

- *“Iedere wijziging in de landelijke doelstellingen vergt herziening van de visietekst. Dit kost extra tijd en capaciteit en dat is in de huidige tijd van bezuiniging onwenselijk.”*
- *“Percentages noemen is geen doel an sich. De gemeente heeft weinig kwantitatief inzicht in de uitstoot... We richten ons dus specifiek op activiteiten.”*

Achterblijvers (Bottom 20%) Hier ontbreekt vaak de politieke wil of de data om harde uitspraken te doen. Men houdt de boot af in afwachting van nieuwe verkiezingen.

- *“De (meeste) SDG worden genoemd, maar bewust geen jaartallen en percentages.”*
- *“Het hangt sterk af van de gemeenteraadsverkiezingen 2026.”*

Best practices

Haarlem: Financiële verankering in de P&C-cyclus. De gemeente Haarlem heeft het klimaatbeleid volledig geïntegreerd in de planning- en controlcyclus, waarbij de programmabegroting jaarlijks het startpunt vormt. Hierdoor blijven klimaatplannen geen vrijblijvende ambities, maar zijn ze financieel en beleidsmatig geborgd in de gemeentelijke sturing.

Den Haag: Het Klimaatdashboard. Den Haag werkt met een dashboard waarin doelstellingen, maatregelen en voortgang inzichtelijk worden gemaakt en direct gekoppeld zijn aan de verwachte en gerealiseerde CO₂-reductie. Dit stelt de gemeente in staat om op basis van data bij te sturen en transparant verantwoording af te leggen over de effectiviteit van het beleid.

Arnhem: Scherpe tussendoelen. Arnhem hanteert naast de langetermijndoelen een zeer nabij tussendoel van 25% CO₂-reductie in 2023 ten opzichte van 2017. Deze methodiek dwingt het zittende college tot onmiddellijke actie en voorkomt dat de grote opgave wordt doorgeschoven naar volgende bestuursperiodes.

THEMA

EIGEN ORGANISATIE

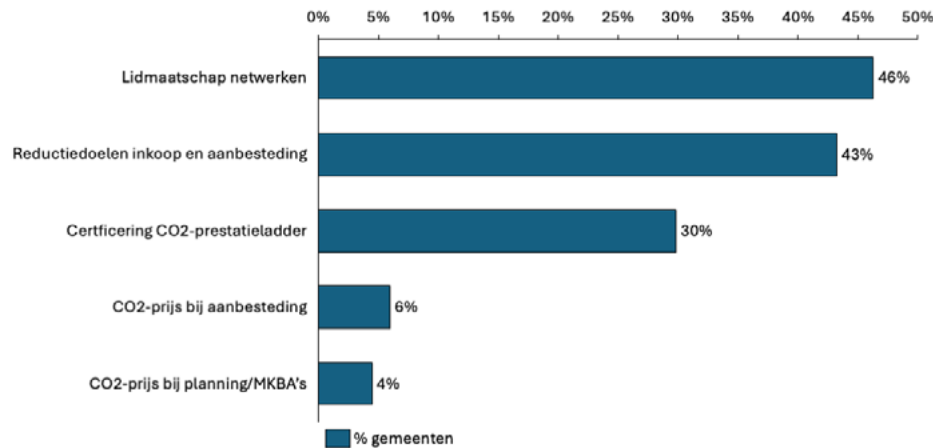
SCORE: 39%

Met een gemiddelde score van 39% is dit het zwakste thema uit de monitor. Gemeenten worstelen om hun duurzame ambities te vertalen naar de interne bedrijfsvoering en inkoop.

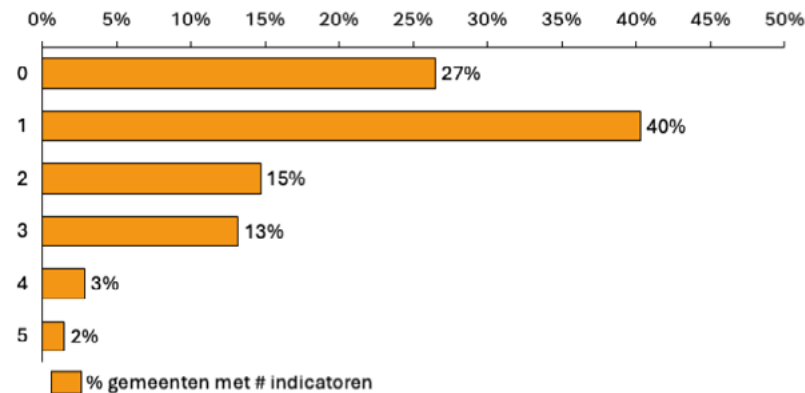
- **De intentie is er:** Op de vraag of de eigen organisatie een verantwoordelijkheid heeft (Vraag 2a), wordt nog redelijk gescoord. De wil is er.
- **Het 'gat' in de uitvoering:** Bij de concrete doorvertaling (Vraag 2b) vallen de scores in een dal.
  - o **Inkoop & netwerken:** Lidmaatschap van klimaatnetwerken (2b5) en reductiedoelen bij inkoop (2b1) worden door nog een substantieel deel (respectievelijk 46% en 43%) toegepast.
  - o **De CO₂-prijs bestaat vrijwel niet:** De echte pijnpunten zijn de interne rekenmethodes. Het hanteren van een interne CO₂-prijs bij aanbestedingen (2b3) of in planningsfases/MKBA's (2b2) is nagenoeg non-existent. Slechts 4 (aanbestedingen) en 3 (planningen) van de 67 gemeenten passen dit toe.
  - o **De ambitie is er wel:** uit de 'voornemens-analyse' blijkt dat het aantal gemeenten dat met een CO₂-prijs aan de slag wil, de komende vier jaar sterk kan groeien (van 7% naar ±30%). Vooralsnog blijft het echter vaak bij goede voornemens.

'Practice what you preach' blijkt financieel-technisch vooralsnog ingewikkeld. Zolang duurzaamheid niet wordt geprijsd in de eigen begroting (via een CO₂-prijs), blijft de voorbeeldfunctie voornamelijk hangen op beleidsintenties in plaats van harde sturing. Bovendien ligt een groot deel van de impact in scope 3 (inkoop/uitvoering), en dat is in de enquête niet expliciet uitgevraagd.

Welke indicatoren hebben gemeenten?

Hoeveel subdoelen hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 5 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integraler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Zelfs de koplopers op dit thema (die vaak al met de CO₂-prestatieladder werken) worstelen met de uniformiteit van de uitvoering binnen de eigen organisatie.

- *"Beleid is ambitieus, maar de uitvoering weerbarstig. Niet iedereen in de organisatie is goed geïnformeerd over MVI-beleid of past het consequent toe."*
- *"Instrumenten zoals de CO₂-prestatieladder vragen veel van de organisatie; de belemmering zit in het borgen van deze werkwijze bij alle inkoop."*

Middenmoot (30-70%) Deze groep ziet de theoretische waarde, maar loopt vast op het ontbreken van specifieke rollen (zoals de inkoopadviseur) of duidelijke rekenmodellen.

- *"Op dit moment hebben we geen inkoopadviseur/capaciteit om hiermee bezig te zijn."*
- *"Doorvertaling CO₂-prijs in planningen is lastig, omdat niet duidelijk is hoe een dergelijke prijs zou moeten worden bepaald."*

Achterblijvers (Bottom 20%) Hier is duurzaam inkopen nog nauwelijks een thema of is de inkoop zo versnipperd dat sturing onmogelijk is.

- *"Inkoop is decentraal georganiseerd, er is niet één plek waar alle inkoop samenkomen."*
- *"Onbekend, er is geen plan om een interne CO₂-prijs te hanteren. Gebrek aan tijd, kennis en mandaat bij onze inkoopadviseurs."*

Best practices

Tynaarlo: Verbod op pesticiden en lelieteelt. De gemeente Tynaarlo heeft een eerste stap gezet door de verbouw van bollen- en sierteelt op gemeentelijke pachtgronden uit te sluiten en het gebruik van glyfosaat op deze gronden te verbieden. Hiermee toont de gemeente politiek leiderschap door de kwaliteit van de leefomgeving en gezondheid zwaarder te laten wegen dan pachtopbrengsten.

Alphen aan den Rijn: Het interne Greenteam. In de organisatie zorgt een Greenteam, bestaande uit collega's vanuit diverse teams, voor verduurzamingsacties en bewustwording onder het personeel. Dit zorgt ervoor dat duurzaamheid niet beperkt blijft tot één afdeling, maar breed wordt gedragen en verankerd in de dagelijkse werkzaamheden van de ambtelijke organisatie.

Ooststellingwerf: 100% Circulaire inkoop. De gemeente heeft het meetbare doel gesteld om in 2030 100% circulair, CO₂-neutraal en energieneutraal in te kopen. Deze compromisloze doelstelling laat geen ruimte voor ontsnappingsroutes en dwingt de organisatie tot een fundamentele herziening van alle inkoopprocessen.

THEMA

SYSTEMISCHE

AANPAK

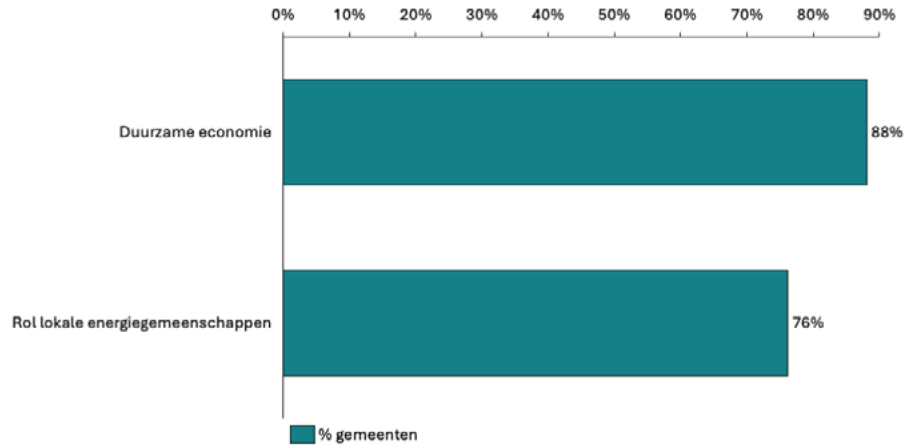
SCORE: 67%

Met 67,4% scoort de systemische aanpak verrassend goed. De gedachte dat de energietransitie een sociaal-maatschappelijk vraagstuk is, lijkt breed geland bij gemeenten.

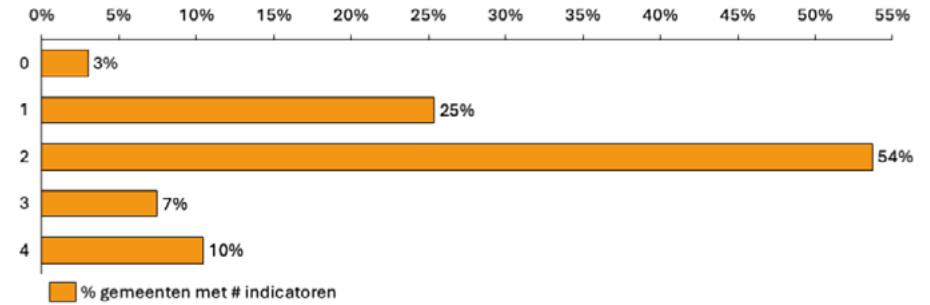
- Lokaal Eigendom is de norm: De visie op een duurzame economie in samenwerking met coöperaties (3a) wordt breed gedeeld. Ook het vastleggen van lokaal eigendom (vaak de 50%-eis) is bij 70% van de gemeenten beleid (Vraag 3b2).
- Financiële deelname blijft achter: Er zit echter een verschil tussen 'beleid maken' en 'zakelijk partnerschap'.
  - o Gemeenten zien coöperaties wel als partner (3b1: 73%), maar kopen nog relatief weinig energie direct bij hen in (3b3: 42%).
  - o Deelname in warmtenetten (3b4) is het laagst scorende onderdeel (30%). Dit is logisch verklaarbaar door de complexiteit en risico's van warmteprojecten, maar toont aan dat de gemeente vaak nog terughoudend is om zelf risicodragend te investeren in het systeem.

De middenmoot worstelt hier met de uitvoering. Uit de toelichtingen blijkt dat zij vaak vastlopen op aanbestedingsregels en de exacte juridische invulling van '50% lokaal eigendom'. Koplopers onderscheiden zich door risicodragend mee te doen: zij kiezen voor actieve financiële deelname (in een BV) of voorfinanciering, waarmee ze de juridische complexiteit voor inwoners wegnemen.

Welke hoofddoelen hebben gemeenten?

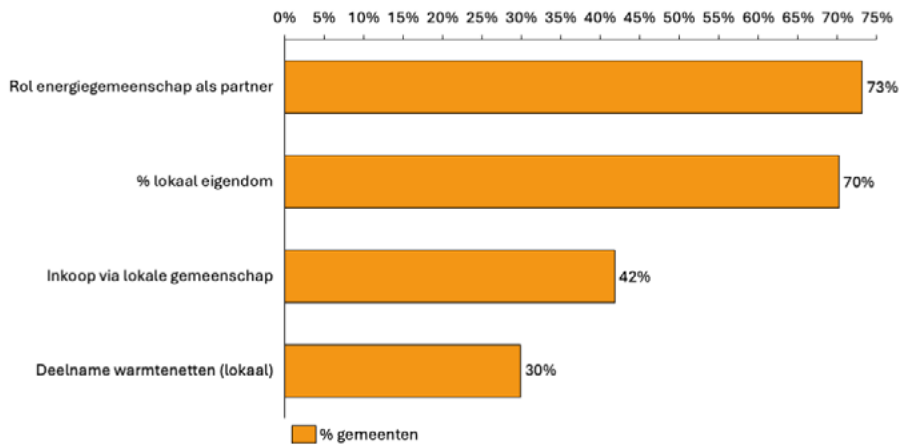

Aantal indicatoren systemische aanpak

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 4 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integratier beleid

Welke indicatoren hebben gemeenten?

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Deze gemeenten zetten zwaar in op lokaal eigendom en warmtenetten, maar lopen tegen de grens van hun eigen rol aan: wanneer word je als gemeente ondernemer?

- *“De gemeente is vaak nog terughoudend om zelf risicodragend te investeren in het systeem (bijv. warmtebedrijf).”*
- *“De raad heeft nog geen besluit genomen over de rol van de gemeente in warmtenetten. Daarom kunnen we hier nu nog niet op vooruitlopen.”*

Middenmoot (30-70%) Men erkent het belang, maar vindt de administratieve afhandeling van bijvoorbeeld 50% lokaal eigendom een grote last.

- *“Administratief gedoe van niets. Als je echt een aandeel van de gemeenschap wil dan moet het minimaal 51% zijn en niet 50!”*
- *“Het kan per situatie verschillen welk % lokaal eigendom haalbaar is... we hebben hier geen vast percentage voor vastgelegd.”*

Achterblijvers (Bottom 20%) Het ontbreekt hier simpelweg aan menskracht om kaders te ontwikkelen voor complexe systemen.

- *“Onvoldoende ambtelijke capaciteit om een dergelijk kader te ontwikkelen.”*
- *“Door beperkte ruimte heeft het ontwikkelen van een dergelijk kader weinig prioriteit.”*

Best practices

Eindhoven: Publiek energiebedrijf Eindhoven Energie. De gemeente heeft een 100% publiek energiebedrijf opgericht om de regie op de warmtetransitie volledig in eigen hand te houden. Dit wordt door de jury gezien als een relevante en dappere stap waarmee de gemeente zich toont als een zakelijk en organisatorisch partner van maatschappelijke partijen om de transitie te versnellen.

Haarlem: Trekker van de ‘Coalition of the Willing’. Haarlem is initiatiefnemer en trekker van een coalitie waarin voortrekkers uit gemeenten, provincies, waterschappen en ministeries hun krachten bundelen. Door samen op te trekken in dit samenwerkingsverband wordt systeemverandering versneld en worden kennis en slagkracht tussen overheden effectief gedeeld.

Noordoostpolder: Het Duurzaamheidsfonds. Vanuit de initiatieven voor duurzame opwek en opslag is een Duurzaamheidsfonds gevuld dat bedoeld is voor de gehele gemeente. Dit gebiedsfonds van meerdere miljoenen euro's zorgt ervoor dat de opbrengsten van het energielandschap terugvloeien naar de samenleving door nieuwe duurzame initiatieven van inwoners te ondersteunen.

THEMA

KLIMAATADAPTATIE

SCORE: 61%

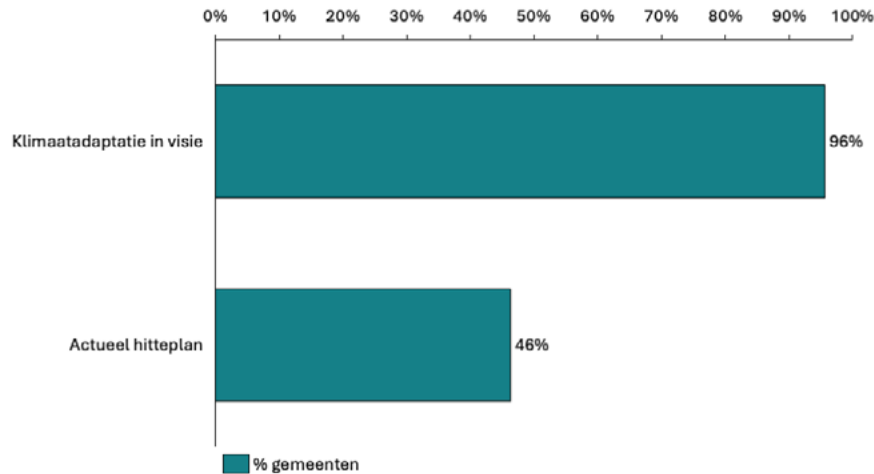
Klimaatadaptatie laat het grootste “gat” zien tussen nu en de toekomst. Bijna elke gemeente (96%) besteedt er aandacht aan in de visie, maar de concrete uitvoering (zoals een actueel Hitteplan) blijft steken op 46%.

De prognose is echter positief: als de gemeenten hun voornemens waarmaken, stijgt de uitvoeringsscore de komende vier jaar naar 88%. Dit thema lijkt zich op een kantelpunt te bevinden. De bewustwording is compleet, nu volgt de slag naar uitvoering.

- **Bewustwording is 96%:** Bijna elke gemeente (64 van de 67) heeft de risico's van klimaatverandering (hitte, wateroverlast) opgenomen in de visie (Vraag 4a). De noodzaak wordt niet meer ontkend.
- **Het Hitteplan-gat:** De uitvoering blijft hier ver bij achter. Slechts 31 van de 67 gemeenten (46%) beschikken over een actueel en werkend Hitteplan (Vraag 4b).

Conclusie: Er is sprake van een 'waarschuwingsfase' (we weten wat er komt) die nog niet volledig is omgezet in een 'actiefase' (we weten wat we moeten doen als het heet wordt). Zolang minder dan de helft van de gemeenten een operationeel hitteplan heeft, blijft de kwetsbaarheid groot.

Welke doelen hebben gemeenten?

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Visie is er, maar de belemmering zit in de stap van 'vrijblijvend stimuleren' naar 'harde verplichting' in de bouw.

- *"De belemmering is om klimaatadaptatie juridisch dwingend te verankeren in de Omgevingsvisie zonder dat dit de woningbouwproductie onmogelijk maakt."*
- *"Wij maken werk van de Tegeltaxi en geveltuintjes, maar de grote uitdaging zit in de financiering van de publieke ruimte."*

Middenmoot (30-70%) Er is vaak een 'waarschuwingsfase' (we weten dat het komt), maar een concreet hitteplan of operationele aanpak ontbreekt nog.

- *"De visie is er bijna overal; gemeenten willen wel aan de slag. Echter, zodra het concreet moet worden in een hitteplan, blijft uitvoering uit."*
- *"Andere prioriteiten en beperkte ambtelijke capaciteit maken dat de operationele uitwerking achterblijft."*

Achterblijvers (Bottom 20%) Adaptatie wordt hier vaak nog gezien als 'iets voor later' of iets dat integraal 'wel meegepakt wordt'.

- *"De gemeente zet in op een integrale benadering... Er wordt géén apart hitteplan gemaakt."*
- *"Bestuurlijk is op dit moment anders besloten."*

Best practices

Rotterdam: 40 hectare bijenlandschap. De gemeente zet stevig in op biodiversiteit met de ambitie om 40 hectare bijenlandschap aan te leggen, ondersteund door citizen science projecten zoals de 'Jaarrond geveltuintelling'. Deze grootschalige aanpak combineert ecologisch herstel met klimaatadaptatie en betreft bewoners actief bij het monitoren van hun leefomgeving.

Nieuwegein: De Tegeltaxi. De gemeente biedt een praktische dienst aan die gratis tegels ophaalt bij bewoners die hun tuin vergroenen. Hiermee neemt de gemeente een belangrijke fysieke en logistieke barrière weg voor inwoners, wat direct leidt tot meer actie in de tuinen en minder versterking in de wijken.

Tilburg: Juridische verankering in het Programma Water en Riolerings. Maatregelen voor water en klimaat, zoals het project 'Blauwe Aders', zijn juridisch vastgelegd in het gemeentelijke programma. Dit maakt klimaatadaptatie tot een onderdeel van de wettelijke zorgplicht, waardoor budgetten en uitvoering structureel geborgd zijn en niet afhankelijk van incidentele politieke wil.

THEMA

DUURZAME WIJKEN EN WONINGEN

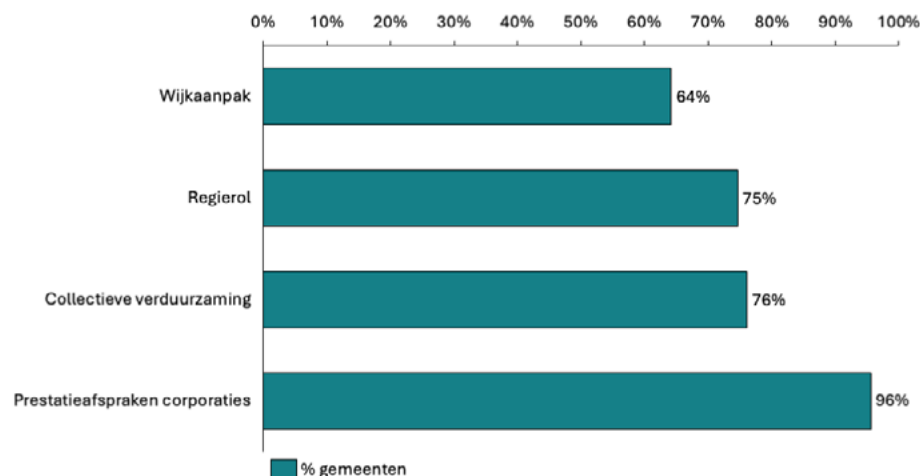
SCORE: 76%

Dit is statistisch gezien een van de best scorende thema's. Op papier staat het als een huis: de verduurzaming van de gebouwde omgeving is stevig verankerd in gemeentelijk beleid.

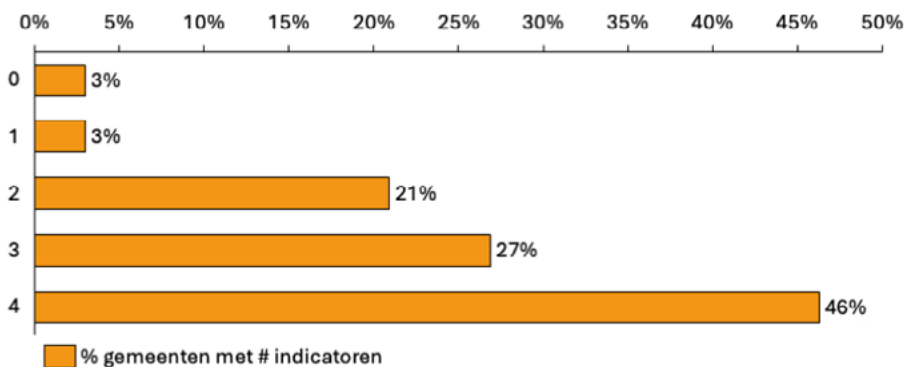
- **De 'Transitieviesie-bonus':** De hoge scores zijn logisch verklaarbaar. Gemeenten hebben de afgelopen jaren massaal ingezet op Transitieviesies Warmte en Warmtevisies. Het kader heeft ruime aandacht gehad en dat zien we terug in de scores.
- **Corporaties als anker:** De absolute koploper binnen dit thema (en de hele monitor) is de samenwerking met woningcorporaties (Vraag 5d). Maar liefst **96% van de gemeenten** heeft prestatieafspraken gemaakt.
- **Regie en collectief:** Ook de gemeentelijke regierol (5b) en de inzet op collectieve verduurzaming (5c) scoren met ca. 75% ruim voldoende. Het beleid om niet woning-voor-woning, maar straat-voor-straat te werken, is bij de meeste gemeenten geland.
- **Integrale puzzel:** De 'integrale wijkaanpak' (5a) scoort met 64% iets lager dan de andere onderdelen. Dit is verklaarbaar: een aanpak waarin sociaal, fysiek, openbare ruimte en energie samenkomen is complexer dan puur technisch verduurzamen met een corporatie.
- **Zoektocht naar de warmte-oplossing:** De contextcijfers geven extra kleur aan deze opgave. Waar 55 gemeenten kwantitatieve doelen hebben voor warmte (1c4), nemen 'slechts' 20 gemeenten deel in een warmtenet (3b4). Dit hoeft geen gebrek aan daadkracht te zijn, maar suggereert dat veel gemeenten nog midden in de puzzel zitten: kiest men voor een collectief net, of toch voor individuele (all-electric) routes?

De data laat zien dat gemeenten die hier laag scoren in de toelichtingen vaak aangeven bewust andere prioriteiten te stellen. Waar de koplopers inzetten op de transitie zelf (via bijvoorbeeld warmtenetten, BENG-eisen), kiezen 'achterblijvende' gemeenten vaak voor een sociale insteek (armoedebestrijding en woonlasten).

Welke indicatoren hebben gemeenten?

Hoeveel indicatoren hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 4 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integraler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Voor de koplopers op dit thema is de visie allang vastgelegd, maar zit de uitdaging nu in de sociale en technische complexiteit van de uitvoering. De belemmering is dat een 'one size fits all' benadering niet werkt en dat men afhankelijk is van de bereidheid van bewoners.

- "Het is een uitdaging om de juiste mix te vinden tussen technische haalbaarheid en betaalbaarheid voor de bewoner; de belemmering is het gebrek aan landelijke regie op de betaalbaarheid."
- "In de praktijk blijkt de stap van een algemene visie naar een specifiek Wijkuitvoeringsplan (WUP) veel tijd te kosten door de noodzakelijke participatie."

Middenmoot (30-70%) Deze groep heeft de plannen vaak wel op papier, maar loopt vast op het ontbreken van dwingende bevoegdheden. Men voelt zich meer een facilitator dan een regisseur en ervaart dat de Omgevingsvisie op dit punt nog te vrijblijvend is.

- "De Omgevingsvisie zelf gebruikt dit regieperspectief niet expliciet als beleidsinstrument; de visie blijft meer richtinggevend dan dwingend."
- "Belemmering is dat we als gemeente nog weinig instrumenten hebben om particuliere eigenaren te verplichten of te stimuleren om echt 'achter de voordeur' aan de slag te gaan."

Achterblijvers (Bottom 20%) Bij de achterblijvers is er vaak sprake van een bewuste prioritering van andere dossiers. Men ziet de technische warmtetransitie als een stap te ver voor de huidige ambtelijke capaciteit of de financiële draagkracht van de inwoners.

- "De ambitie naar klimaatneutraal is een stap te ver, gezien de ruimtelijke en economische impact hiervan op onze specifieke gemeente."
- "Onvoldoende ambtelijke capaciteit om naast de dagelijkse taken ook nog wijkgerichte verduurzamingsplannen op te stellen."

Best practices

Eindhoven: Het Duurzaamheidspact. De gemeente heeft een energiedienstenorganisatie opgericht en werkt samen met woningcorporaties in een Duurzaamheidspact. Deze vorm van concrete samenwerking wordt gezien als van groot belang om duurzame ambities daadwerkelijk in de wijken te realiseren en de energietransitie voor huurders te versnellen.

Rotterdam: Aanpak Duurzaam Doorbouwen. Rotterdam investeert met deze aanpak stevig in het doorbouwen van duurzame en betaalbare woningen, in een plan dat is opgesteld samen met bouwers, beleggers en corporaties. Hiermee borgt de gemeente dat de verduurzaming van de woningvoorraad hand in hand gaat met de betaalbaarheid en beschikbaarheid van woningen.

Renkum: Proactieve energiecoaches. Energiecoaches gaan hier de wijken in om bewoners met een kleine beurs direct te helpen met eenvoudige besparingsmaatregelen. Dit bestrijdt energiearmoede effectief en verlaagt de drempel voor verduurzaming bij doelgroepen die anders vaak buiten beeld blijven bij de energietransitie.

THEMA NATUUR & BIODIVERSITEIT

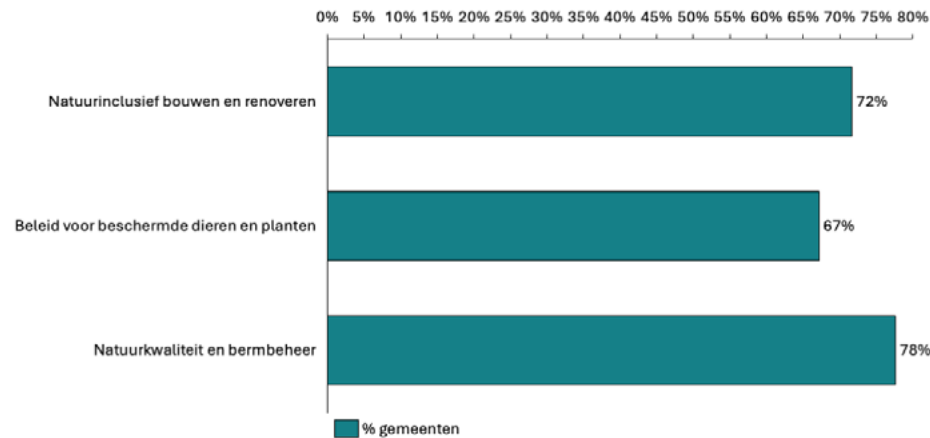

SCORE: 72%

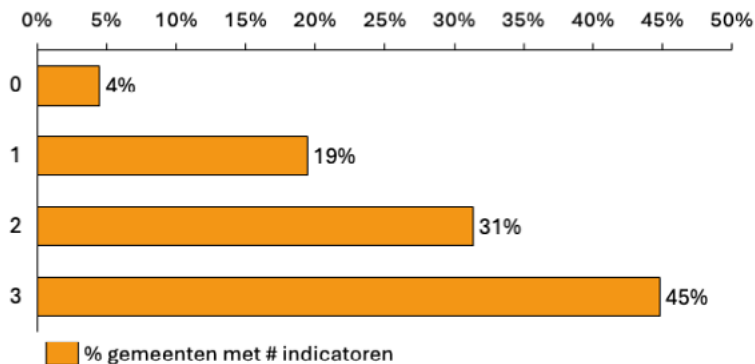
Natuurinclusief werken is bij de meeste gemeenten stevig geland in het beleid en scoort met een gemiddelde van 72% ruim voldoende. Het thema is weg uit de niche; groen en biodiversiteit worden niet langer gezien als 'extraatje', maar als een integraal onderdeel van de fysieke leefomgeving.

- **Beheer scoort het best:** De hoogste scores worden behaald op Ecologisch Bermbeheer (Vraag 6c: 78%). Dit is 'laaghangend fruit' dat direct in de eigen uitvoering ligt.
- **Bescherming en bouwen:** Hoewel natuurinclusief bouwen en renoveren (6b) bij 67% in het beleid staat, is dit onderdeel weerbarstiger. Veel gemeenten moedigen het wel aan, maar leggen het nog niet vast als dwingende eis. Het onderscheid tussen de 'middenmoot' en de 'koplopers' zit hier in de juridische verankering. Waar de middenmoot spreekt over "stimuleren", werken koplopers met puntensystemen of verordeningen die groen (zoals neststenen of waterberging) als harde voorwaarde stellen voor een vergunning.
- **Papieren werkelijkheid vs. iconen:** Uit de kwalitatieve analyse blijkt een kritisch geluid vanuit de middenmoot: sommigen noemen de vragen "te expliciet" of spreken van een "papieren werkelijkheid". Best practices laten zien dat het thema pas echt gaat leven als het concreet wordt gemaakt, bijvoorbeeld met 'ambassadeursoorten'. Goede voorbeelden zijn de ambitie om de otter terug te halen naar 's-Hertogenbosch of de innovatieve BATMAN-pilot in Rotterdam.
- **Verbanden met andere thema's:** Er is een inhoudelijke overlap met Thema 4 (Klimaatadaptatie) en Thema 5 (Duurzame wijken en woningen). Gemeenten die hoog scoren op natuur en biodiversiteit, gebruiken groen waarschijnlijk vaak in een 'dubbelrol': het dient zowel de biodiversiteit als de waterberging en hittebestrijding in de wijk.

Welke doelen hebben gemeenten?

Hoeveel indicatoren hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 3 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integraler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) Deze gemeenten willen groen als harde eis, maar botsen met ontwikkelaars over de kosten en de praktische invulling.

- "Belemmering is het juridisch borgen van natuurinclusief bouwen als harde eis in vergunningen."
- "Gewerkt wordt aan een SMP (soortenmanagementplan), maar de monitoring en handhaving hiervan vragen veel capaciteit."

Middenmoot (30-70%) Men vindt dat men het 'al goed doet' en ziet extra beleid vaak als een 'papieren werkelijkheid'.

- "Papieren werkelijkheid. Het moet gewoon goed en als dat natuurinclusief is, dan doen we dat. Als dat niet goed genoeg is, doen we het niet."
- "Er is nog geen politiek draagvlak voor deze expliciete vraag."

Achterblijvers (Bottom 20%) Natuurinclusiviteit wordt hier vaak niet gezien als een verbetering ten opzichte van de huidige inzet.

- "Opname in de omgevingsvisie is geen verbetering t.o.v. huidige inzet."
- "Het convenant is getekend en dat is leidend."

Best practices

Rotterdam: Project BATMAN. In Schiebroek werkt Rotterdam met de BATMAN-methode (Bouwen Accelereren door Toekomstgerichte Methode voor Aanpak Natuurinclusiviteit). In plaats van per bouwblok te wachten op tijdrovend ecologisch onderzoek, worden voorafgaand aan de hele wijkrenovatie al vervangende vaste verblijfplaatsen (zoals nestkasten en vleermuiskelders) voor de hele buurt aangelegd. Doordat de natuurcompensatie hiermee al geregeld is voordat de eerste steiger staat, hoeft de bouw niet meer stilgelegd te worden voor individuele ontheffingen.

's-Hertogenbosch: Nestkasten als standaard. De gemeente integreert nestkasten voor vogels en vleermuizen standaard in de gevels van nieuwbouwprojecten en werkt aan het terughalen van ambassadeursoorten zoals de otter. Hiermee wordt natuurinclusief bouwen een automatisme in het bouwproces in plaats van een optionele toevoeging, wat de biodiversiteit in de stad structureel versterkt.

Breda: National Park City. Breda ontving als eerste Nederlandse stad het predicaat 'National Park City' en heeft de ambitie om in 2030 één van de meest natuurrijke steden van Europa te zijn. Deze status fungeert als vliegwiel voor een integrale vergroeningsopgave waarbij de stad wordt beheerd en ontwikkeld als een natuurpark.

THEMA CIRCULARITEIT

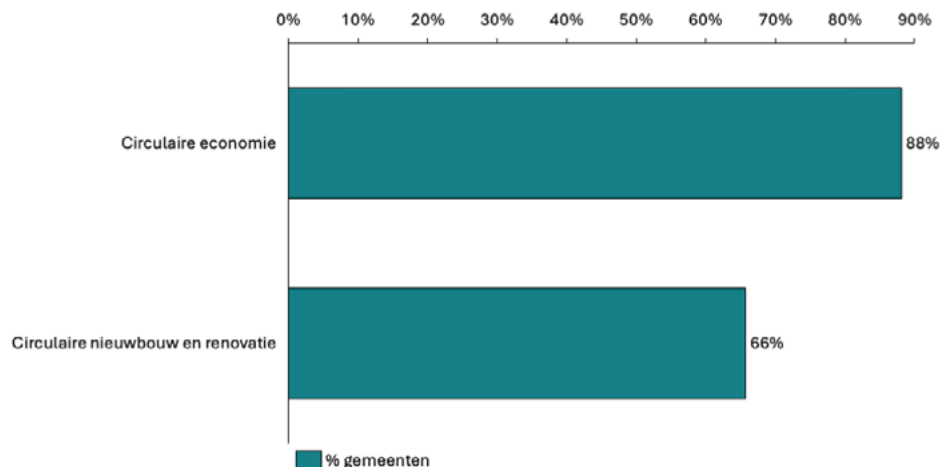

SCORE: 77%

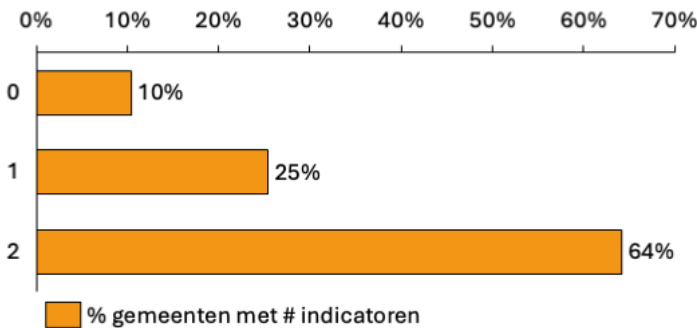
Met 76,5% is 'Circulariteit' de statistische winnaar van de Toekomstmeter. Echter, de data laat wel een discrepantie zien tussen de 'papierse ambitie' en de harde regels.

- **Visie is leidend:** De score wordt gestuurd door Vraag 7a (Visie op circulaire economie), waarop maar liefst 59 van de 67 gemeenten (88%) positief scoren. Circulair is een veelgenoemde ambitie in omgevingsvisies.
- **Praktijk is weerbarstiger:** Bij vraag 7b (Concrete eisen bij nieuwbouw/renovatie/sloop) zakt de score naar 66% (44 van de 67 gemeenten). Hoewel nog steeds ruim voldoende, is het gat met de visie aanzienlijk.
- **Risico:** Het gevaar bestaat dat circulair beleid vooral 'inspirerend' is, maar dat het ontbreekt aan dwingende instrumenten (zoals materialenpaspoorten of sloopvoorwaarden) bij daadwerkelijke bouwprojecten. Koplopers werken wel met materialenpaspoorten en oogstkaarten bij sloop. De achterblijvers geven aan dat ze afhankelijk zijn van landelijke regelgeving (Bouwbesluit) en durven lokaal nog geen strengere eisen te stellen.

Welke doelen hebben gemeenten?

Hoeveel indicatoren hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 2 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integraler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) De koplopers op circulair gebied (die vaak 100% circulair uitvragen) worden belemmerd door de markt en de interne organisatie. Men stuit op het feit dat de markt nog niet altijd de gevraagde circulaire producten kan leveren tegen een marktconforme prijs.

- *“Een 100% doelstelling zet de organisatie op scherp, maar de belemmering is dat de markt nog onvoldoende is ingericht op grootschalig hergebruik van bouwmaterialen.”*
- *“De uitdaging zit in het borgen van circulariteit in de hele keten; van het ontwerp tot aan de uiteindelijke sloop of oogst van materialen.”*

Middenmoot (30-70%) De middenmoot hanteert circulariteit vaak als een ‘inspirerend concept’, maar mist de harde instrumenten (zoals materialenpaspoorten) om het af te dwingen in projecten. Er is een kloof tussen de ambitie in de visie en de criteria in de aanbesteding.

- *“Circulair is een populair begrip in de Omgevingsvisie, maar het ontbreekt nog aan dwingende instrumenten om het bij elke nieuwbouwwontwikkeling ook echt te eisen.”*
- *“Belemmering is de juridische onzekerheid over hoe ver we kunnen gaan met het eisen van circulaire materialen zonder de projecthaalbaarheid in gevaar te brengen.”*

Achterblijvers (Bottom 20%) Bij deze groep wordt circulariteit vaak nog gezien als iets dat door het Rijk (Bouwbesluit) geregeld moet worden. Men durft lokaal geen strengere eisen te stellen uit angst voor extra kosten of juridische procedures.

- *“We zijn op dit punt afhankelijk van landelijke regelgeving; we durven lokaal nog geen strengere eisen te stellen dan het vigerende Bouwbesluit.”*
- *“Door het ontbreken van uitgewerkte lokale normen en meetinstrumenten blijft circulariteit beperkt tot incidentele pilots.”*

Best practices

's-Hertogenbosch: Werk- en ontwikkelbedrijf Vindingrijk. Vindingrijk is een gemeentelijke tweedehandswinkel die bijna 6 miljoen producten per jaar verwerkt en ruim 120.000 klanten trekt. De jury noemt dit een inspirerende en concrete aanpak waarin hergebruik, duurzaamheid en zinvolle arbeid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt succesvol samenkomen.

Leiden: De Leidse Ladder. De gemeente Leiden heeft met de ‘Leidse Ladder’ het containerbegrip ‘circulaire economie’ vertaald naar een hard gunningscriterium. Dit instrument dwingt marktpartijen om bij projecten eerst te kijken naar levensduurverlenging en hergebruik van materialen (de hoogste treden), voordat er voor nieuwe grondstoffen wordt gekozen. Het unieke is de financiële koppeling: hoe hoger een aannemer op de ladder scoort, hoe meer fictieve korting hij krijgt op zijn inschrijfprijs. Hierdoor kan een duurzame aanbieder de opdracht winnen van een goedkopere, maar vervuilende concurrent. Daarmee maakt Leiden circulariteit economisch rendabel en niet langer vrijblijvend.

Tynaarlo: Circulair slopen en bouwen. De gemeente zet stevig in op circulariteit met een specifieke focus op de bouwsector, waarbij bij aanbestedingen voor sloop de harde eis geldt dat minimaal 80% van de materialen wordt hergebruikt. Hiermee geeft de gemeente een duidelijk signaal af aan de markt en dwingt het circulariteit af in de eigen projecten.

THEMA DUURZAME MOBILITEIT

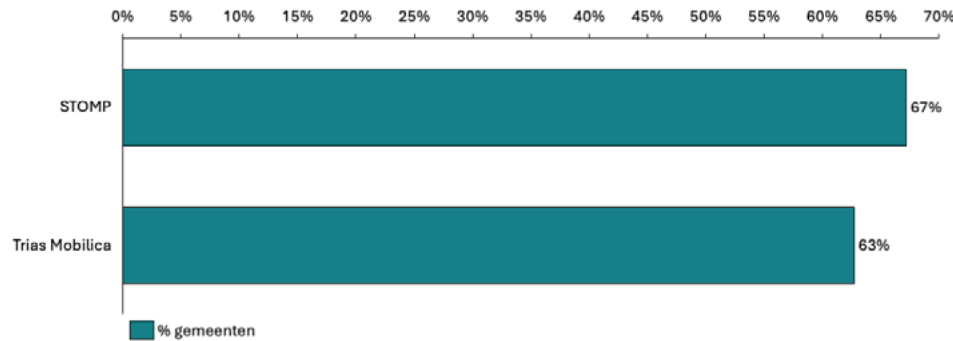

SCORE: 65%

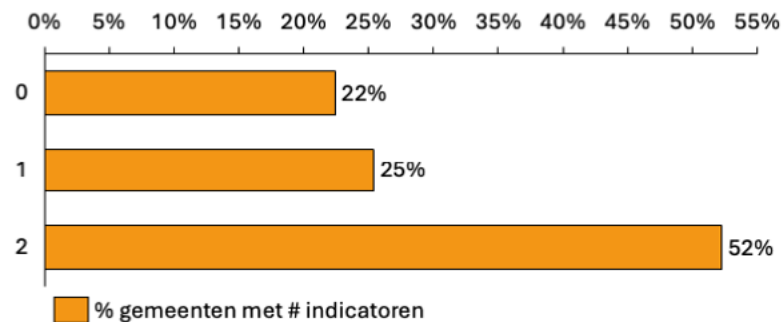
Duurzame mobiliteit scoort een voldoende. Dit cijfer verhult echter de fundamentele keuzes die hierachter liggen.

- **STOMP & Trias:** Zowel de voorkeursvolgorde voor vervoer (STOMP: Stappen, Trappen, OV, MaaS (Mobility as a Service), Privéauto) als de Trias Mobilica (raamwerk voor duurzaam mobiliteitsbeleid) scoren rond de 60-65% (Vraag 8a en 8b). Meer dan de helft van gemeenten gebruikt beide, en een kwart één van beide.
- **Polarisatie:** De data suggereert dat dit thema minder homogeen is dan bijvoorbeeld 'Natuur & biodiversiteit'. Een grote groep gemeenten omarmt de mobiliteitstransitie volledig, terwijl 1/4e hier expliciet niet voor kiest of achterblijft.
- **Oorzaken van de tweedeling:** Uit de toelichtingen blijkt dat deze 'achterblijvers' niet simpelweg onwillig zijn, maar bewust handelen vanuit lokale afwegingen. Zo zien landelijke gemeenten de auto als onmisbare basisbehoefte, terwijl in steden als Heerlen de prioriteit ligt bij het bestrijden van vervoersarmoede.

Welke beleidsprincipes hebben gemeenten?

Welke beleidsprincipes hebben gemeenten?

Deze grafiek toont de samenhang in het beleid binnen dit thema. De score geeft aan op hoeveel van de 2 indicatoren gemeenten positief scoren. Meer indicatoren wijst op een integrateler beleid

Belemmeringen

Koplopers (Top 20%) De barrière is hier puur politiek: durf je de auto echt de stad uit te drukken ten gunste van de voetganger en fietser?

- *“Radicale keuze om de binnenstad om te vormen tot stadspark... waarin duurzame vormen van mobiliteit voorrang krijgen (STOMP).”*
- *“De belemmering is de politieke moed om de auto terug te dringen en parkeer-normen drastisch te verlagen.”*

Middenmoot (30-70%) In landelijk gebied wordt de auto als onmisbaar gezien en ontbreekt het aan alternatieven.

- *“In het landelijk gebied is het lastig om mensen ‘uit de auto’ te krijgen... OV is niet toereikend.”*
- *“Beetje normaal blijven doen. Realisme: iedereen pakt de fiets waar het kan, zo niet dan de auto.”*

Achterblijvers (Bottom 20%) Hier wordt mobiliteit vooral benaderd vanuit de bestrijding van armoede en sociale bereikbaarheid.

- *“Heerlen heeft te kampen met mobiliteitsarmoede waaraan eerst gewerkt moet worden.”*
- *“Naar verwachting zal er geen voorkeursvolgorde worden beschreven.”*

Best practices

Alphen aan den Rijn: STOMP-principe als randvoorwaarde. Het STOMP-principe (Stappen, Trappen, OV, MaaS, Privéauto) is vastgelegd als harde randvoorwaarde voor woningbouw in het Masterplan Gnephoek. Dit voorkomt dat nieuwe wijken worden ontworpen rondom de auto en maakt actieve mobiliteit leidend voor de ruimtelijke inrichting van toekomstige woongebieden.

Helmond: Verduurzaming infrastructuur. Helmond inspireert met een breed pakket aan maatregelen waaronder het verduurzamen van asfaltprojecten in het wegenonderhoud en de aanleg van een Waterrotonde op een bedrijventerrein. Hiermee laat de gemeente zien dat de mobiliteitstransitie niet alleen gaat over voertuigen, maar ook over de duurzame aanleg en het beheer van de infrastructuur zelf.

BIJLAGE 1: GROSLIJST VAN AANVULLENDE VOORBEEDEN VAN GEMEENTEN

- **Alphen aan den Rijn:** Opleiden van inwoners om 'klimaatgesprekken' te voeren
- **Ameland:** Verduurzaming op 'logische momenten' (zoals verhuizing) al meer dan 15 jaar.
- **Assen:** Jaarlijkse duurzame lessen voor álle basisschoolleerlingen in het DCA.
- **Bergen (Limburg):** Integraal Water-, Wegen- en Rioleringsprogramma (GWWRP) om werkzaamheden te koppelen aan klimaatadaptatie.
- **Beesel:** Kringloopwaardig huisraad afvangen op het milieupark voor verkoop.
- **BUCH:** Pilot met biologische bloembollenteelt.
- **Delft:** opwek op daken van gemeentelijke gebouwen via Energiecoöperatie Deelstroom
- **Dronten:** Realisatie van een grootschalige batterij (90 MW) en solar carports om netcongestie tegen te gaan.
- **Gouda:** 'Groen moet je doen' en 'Grijs wordt groen' projecten met buurtinitiatieven.
- **Helmond:** 'Waterrotonde' op bedrijventerrein BZOB.
- **Horst aan de Maas:** Kernrandzones met beperking op bestrijdingsmiddelen rond 16 dorpskernen.
- **Kaag en Braassem:** Toestaan van kleine windmolens (15 meter) bij agrarische bedrijven.
- **Leiden:** Benutten van grote stroomaansluitingen (zoals gemalen) voor emissieloos bouwen.
- **Middelburg:** Duurzaamheid en circulariteit als vaste eis in het evenementenbeleid.
- **Noordenveld:** Inzet van de 'Klimaatkoerier' (elektrische tuktuk) om dorpen in te gaan voor voorlichting.
- **Noordoostpolder:** Een gebiedsfonds van meerdere miljoenen euro's (vanuit opbrengsten wind/zon) voor lokale initiatieven.
- **Soest:** Warmte onttrekken uit vijvers om huizen te verwarmen en waterkwaliteit te verbeteren.
- **Tilburg:** Verpachten van 125 ha gemeentelijke landbouwgrond op basis van duurzaam beheer.
- **Tynaarlo:** Uitsluiten van bollenteelt op gemeentelijke pachtgronden vanwege gewasbeschermingsmiddelen.
- **Waadhoeke:** Ontwikkeling van een 'Lichthinderbeleid'.
- **Waterland:** Stimuleren van kruidenrijk grasland samen met Urgenda
- **West Betuwe:** Regionale samenwerking in de Fruitdelta om kennis over klimaatbestendige teelt te delen met de agrarische sector.

BIJLAGE 2: JURYVERSLAG BEST PRACTICES

De Jury, vlnr Ed Nijpels, Corina van Arnhem, Hannah Prins, boven Jacqueline Cramer, Daan Zieren - foto Annemieke Leek

Achtergrond

Dit verslag beschrijft de jurering van vraag 9 in de Toekomstmeter van Grootouders voor het Klimaat en Klimaatverbond Nederland:

Vraag 9: Welke beleids- en/of actiepunten is uw gemeente aan het ontwikkelen, waar u trots op bent en die u graag wilt delen met andere gemeenten? Denk daarbij bijvoorbeeld aan beleid (platteland) om pesticidegebruik bij intensieve teelten aan banden te leggen. Of aan (stedelijk) stevige investeringen in stedelijk groen om in de wijken hoogkwalitatief groen (biodiversiteit) en verkoeling (gezondheid) dicht bij de mensen te brengen. Deel vooral best practices. Uw antwoord kan tot een hogere waardering leiden.

Vakjury: Jacqueline Cramer en Ed Nijpels (o.a. ambassadeurs van Grootouders voor het Klimaat), Hannah Prins (Advocates for the Future), Daan Zieren (voorzitter van de Jonge Klimaatbeweging) en Corina van Arnhem (voorzitter Grootouders voor het Klimaat).

Besproken op maandag 9 februari 2026 te Amsterdam.

De Toekomstmeter is een campagne van Grootouders voor het Klimaat, ondersteund door Klimaatverbond Nederland.

Doel van de Toekomstmeter is om gemeenten te stimuleren tot toekomstgericht klimaatbeleid door te toetsen hoe duurzaam hun Omgevingsvisie is en om lokale groepen te helpen het gesprek met gemeentebestuur en gemeentelijke politiek aan te gaan over de koers en uitvoering van het beleid.

Vanaf 12 november 2025 werden gemeenten benaderd om de Toekomstmeter in te vullen. De enquête geeft aan hoe concreet de deelnemende gemeente nu werkelijk bezig is te werken aan een gezonde leefwereld. Het gaat daarbij om acht thema's: heldere doelen, zelf voorbeeld geven, systemische aanpak, aanpassen aan veranderend klimaat, duurzame wijken en woningen, biodiversiteit, circulaire economie en mobiliteit. Positieve antwoorden op de enquête leveren een score die maximaal kan optellen tot een score van 100 punten.

Vraag 9 van de Toekomstmeter was open. Daarin konden gemeenten zelf vernieuwende activiteiten noemen die niet aan bod zijn gekomen. De vijf koplopers in de beoordeling van de vakjury kregen extra punten die de uiteindelijke score van gemeenten (optelling van scores van vragen 1 t/m 8) kan beïnvloeden. De vakjury beoordeelde op 9 februari '26 de tientallen inzendingen. Daarbij werd gebruik gemaakt van vijf criteria: vernieuwend, structureel, impact, samenwerking en beleid/draagvlak versterkend. De vakjury selecteerde de top-5. De hoogst scorende gemeente krijgt 10 extra punten, per stap 2 punten afnemend tot de nummer 5, die 2 extra punten scoort.

1. + 10 punten
2. + 8 punten
3. + 6 punten
4. + 4 punten
5. + 2 punten

Motivatie

1. **Haarlem:** Er zijn veel aspecten die vernieuwend, structureel versterkend en gericht zijn op samenwerking. Haarlem is actief op circulaire economie, heeft het klimaatbeleid stevig verankerd in de planning- en controlcyclus, zet in op een duurzaamheidsbegroting en investeert veel in samenwerking met bewoners, waaronder energie-coöperaties. Er is een platform Duurzame Buurtinitiatieven waarvan de gemeente aan de wieg stond, er is veel aandacht voor de sociale kant van de energietransitie en energiearmoede. Haarlem is initiatiefnemer en trekker van de 'Coalition of the Willing' waarin voortrekkers uit gemeenten, provincies, waterschappen, ministeries en anderen de krachten bundelen. Haarlem laat een brede visie op duurzaamheid zien en maakt duurzaamheid meetbaar.
2. **Tynaarlo:** Ook Tynaarlo zet stevig in op circulariteit met een focus op sloop en bouwen, zet in op samenwerking met scholen en instellingen als het gaat om duurzaamheid. De gemeente kwam in het nieuws rond lelieteelt en het risico van pesticiden. De vakjury ziet de cruciale rol van maatschappelijke organisaties met wiens inzet de thematiek op de agenda is gezet en erkent de juridische mogelijkheden om dergelijke intensieve teelten aan banden te leggen. De gemeente Tynaarlo heeft een eerste stap gezet door verbouw van bollen- en sierteelt op gemeentelijke pachtgronden uit te sluiten en het gebruik van glyfosaat op gemeentelijke pachtgronden te verbieden. De gemeente heeft capaciteit vrijgemaakt om verdergaande stappen in beeld te brengen.
3. **Eindhoven:** Dat de gemeente een 100% publiek energiebedrijf (Eindhoven Energie) heeft opgericht vindt de vakjury een relevante en dappere stap. Hiermee laat de gemeente zien ook zakelijk en organisatorisch partner te zijn van maatschappelijke partijen en bedrijven in de gemeente om zo de energietransitie te versnellen. Zo is ook de oprichting van een energiedienstenorganisatie en de samenwerking met de woningcorporaties in het Duurzaamheidspact een vorm van concrete samenwerking van groot belang om duurzame ambities te verwezenlijken.
4. **Rotterdam:** Rotterdam investeert met haar aanpak Duurzaam Doorbouwen stevig in het doorbouwen van duurzame en betaalbare woningen. Het plan is opgesteld samen met (Rotterdamse) bouwers, ontwikkelaars, beleggers en woningcorporaties. De gemeente zet stevig in op biodiversiteit, bijvoorbeeld met de ambitie 40 hectare bijenlandschap aan te leggen en de 'Jaarrond geveltuinbouw' en de 'uitvoeringsagenda biodiversiteit'. BATMAN staat voor Bouwen Accelereren door Toekomstgerichte Methode voor Aanpak Natuurinclusiviteit. Het is een innovatieve methode en project, ingezet door de Provincie Zuid-Holland en woningcorporaties, om natuurinclusief bouwen te versnellen door soortenbescherming slimmer te organiseren. Geïnitieerd door de Rotterdamse afdeling stadsbeheer wordt met deze aanpak een pilot in Schiebroek uitgevoerd.
5. **'s-Hertogenbosch:** De tweedehandswinkel Vindingrijk met de verwerking van bijna 6 miljoen producten en ruim 120.000 klanten per jaar is een inspirerende en concrete aanpak waarin hergebruik, duurzaamheid en zinvolle arbeid samen gaan. Vindingrijk is onderdeel van Weener XL, het werk- en ontwikkelbedrijf van de gemeente 's-Hertogenbosch. De gemeente heeft een kwartiermaker duurzame inwoner-initiatieven aangesteld die de verbindende spil is tussen de gemeente en initiatieven in de stad. Die niet alleen verbindingen legt maar ook nieuwe initiatieven faciliteert en die op zoek gaat naar structurele inbedding hiervan. De gemeente is actief op biodiversiteit: Ambassadeursoorten als de otter terug naar 's-Hertogenbosch halen en natuurinclusieve nieuwbouw (zoals nestkasten voor vogels en vleermuizen standaard in gevels integreren) zijn goede voorbeelden.

De vakjury zag in de uitgebreide lijst van inzendingen van gemeenten een rijk scala van voorbeelden die elk als inspiratie voor andere gemeenten kunnen dienen. Een greep uit de inzendingen:

Zo noemde de gemeente **Bergen** (Limburg) de concrete realisatie van 4 windturbines en 274 hectare zonnepanelen om in 2030 energie-onafhankelijk te zijn. In december 2025 heeft de gemeenteraad het Gemeentelijk Water-, Wegen- en Rioleringsprogramma (GWWRP) vastgesteld voor de komende zes jaar. Een integraal plan dat toekomstbestendige inrichting van de openbare ruimte waarborgt, ook bij een veranderend klimaat.

De gemeente **Leiden** zet met de 'Leidse Ladder' stevig in op circulair aanbesteden en heeft daarmee een belangrijk innovatief instrument ontworpen waarmee de circulaire economie via gemeentelijke inkoop en aanbesteden wordt gestimuleerd. Ook via de subsidieregeling 'Circulair Verwaarden' stimuleert de gemeente circulaire initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven.

De gemeente **Nieuwegein** inspireert met haar plannen voor het nieuwe stadsdeel Groot Merwede en de aandacht voor duurzaamheid, milieu en klimaat die er in de ontwikkeling van deze plannen is. De gemeente heeft in haar programma Natuur in de stad veel aandacht besteed aan het betrekken van inwoners over biodiversiteit in de eigen leefomgeving.

Breda ontving als eerste Nederlandse stad het predicaat 'National Park City'. De ambitie is om in 2030 één van de meest natuurrijke steden van Europa te zijn.

Dronten wijst terecht op de investeringen in duurzame energie in de gemeente (goed voor ca. 1,5 miljoen huishoudens), haar groengas installaties, de grootschalige batterij die in aanbouw is (90 MW) en de 7 solar carports.

Helmond inspireerde met een breed pakket aan maatregelen waaronder de Groene wijk week, het verduurzamen van asfaltprojecten in wegenonderhoud, verduurzaming van gemeentelijk vastgoed en de Waterrotonde op een bedrijventerrein waarmee een netwerk wordt gecreëerd gericht op het zuiveren en hergebruiken van afval- en proceswater.

Gouda inspireerde met haar jaarlijkse drukbezochte Duurzame markt en website Maak Gouda Duurzaam waar je alles kan vinden over nieuwe vormen van energie, voorbereiden op klimaatverandering of een circulaire economie, groener maken van je omgeving, bewoners- en ondernemersinitiatieven en subsidies.

Tilburg inspireerde met haar brede pakket aan maatregelen en haar aanpak van duurzame landbouw: Met 500 hectare agrarische cultuurgrond in eigendom, verpacht de gemeente Tilburg een kwart daarvan. Die gaat niet naar de hoogste bieder of eerste inschrijver. Duurzaam beheer staat centraal.

In **Delft** wordt de opwek van stroom op daken van gemeentelijke gebouwen geëxploiteerd door Energiecoöperatie Deelstroom.

Den Haag heeft een Klimaatdashboard waarin doelstellingen, maatregelen en voortgang inzichtelijk wordt gemaakt en gekoppeld aan hun verwachte en gerealiseerde CO₂-reductie. Meer uitleg en andere duurzaamheidsonderwerpen komen terug in de Haagse Klimaatrapportage.

Alphen aan den Rijn voert klimaatgesprekken en in de organisatie zorgt een Greenteam (collega's vanuit diverse teams) voor verduurzamingsacties en bewustwording.

De gemeente **Noordoostpolder** heeft als landbouwgemeente in het programma Klimaat & Energie aandacht voor het buitengebied. Er is ruimte voor duurzame energie en in combinatie met een van de grootste systeembatterijen kan hier een veelzijdig energielandschap ontstaan. Vanuit de initiatieven voor duurzame opwek en opslag is een Duurzaamheidsfonds gevuld. Dit gebiedsfonds van meerdere miljoenen Euro's, bedoeld voor de gehele gemeente, ondersteunt duurzame initiatieven die de samenleving zelf verzint. De Noordoostpolder heeft veel aandacht voor duurzame bedrijventerreinen. De eerste daarvan, Steam Energy op bedrijventerrein Nagelerweg in Emmeloord besteedt naast aandacht aan de energietransitie ook aandacht aan de openbare ruimte en klimaatadaptatie.

BIJLAGE 3: OVERZICHT VAN VRAGEN

Thema 1 – Stel heldere doelen, dichtbij en ver weg

1.a. Wordt in de Omgevingsvisie de landelijke doelstelling van 55% reductie van de uitstoot van broeikasgassen in 2030 expliciet genoemd? Wordt ook de doelstelling van 90% reductie in 2040 expliciet genoemd?

1.b. Biedt de gemeente in haar Omgevingsvisie (of in onderliggende programma's, zoals gemeentelijk klimaatbeleid) een kwantitatief beeld van de verwachte reductie van broeikasgassen, inclusief toelichting op de belangrijkste emissiebronnen en/of relatie met landelijke of Europese doelstellingen?

1.c. (onderdelen)

1.c.1. Lokale duurzame opwekking van energie

1.c.2. Energiebesparing bestaande bouw

1.c.3. Klimaatneutraliteit nieuwbouw

1.c.4. Duurzame warmte (gastransitie in de wijken)

Thema 2 – Geef het goede voorbeeld (eigen organisatie)

2.a. Staat in de Omgevingsvisie of onderliggende programma's een verwijzing naar de eigen verantwoordelijkheid van de gemeente? We doelen hierbij specifiek op het gebied van duurzaamheid en de uitstoot van broeikasgassen, ook in de eigen bedrijfsvoering.

2.b. (onderdelen)

2.b.1. Geeft de gemeente concrete en tijdsgebonden reductiedoelen voor haar inkoop en aanbestedingen (bijvoorbeeld in lijn met landelijke CO₂-reductiedoelen voor 2030 en 2040)?

2.b.2. Maakt de gemeente gebruik van de inzet van een (interne) CO₂-prijs in plannings (bijvoorbeeld voor een kosten-batenanalyse)?

2.b.3. Gebruikt de gemeente bij aanbesteding een (interne) CO₂-prijs? (NB: dit kan ook in een uitvoeringsplan zijn geformuleerd.)

2.b.4. Is de gemeente gecertificeerd voor de CO₂-prestatieladder? (NB: dit kan ook in een uitvoeringsplan zijn geformuleerd.)

2.b.5. Is de gemeente aangesloten bij thematische netwerken gericht op klimaatbeleid (zoals het Burgemeestersconvenant en ICLEI: Local Governments for Sustainability)?

Thema 3 – Ga voor een systemische aanpak

3.a.

3.a.1. Wordt in de Omgevingsvisie verwezen naar een duurzame economie?

3.a.2. Wordt in de Omgevingsvisie of onderliggende documenten verwezen naar de rol van lokale energiecoöperaties/energiegemeenschappen?

3.b. (onderdelen)

3.b.1. Wordt in beleid een rol toegekend aan energiegemeenschappen als partner?

3.b.2. Wordt in beleid een percentage lokaal eigendom vastgelegd voor grote wind- en/of zonneprojecten (bijvoorbeeld 50% of meer)?

3.b.3. Koopt de gemeente een deel van haar energie in via lokale of regionale energiegemeenschappen?

3.b.4. Neemt de gemeente deel aan warmtenetten in lokaal eigendom/beheer (of, als warmtenetten nog in de planning zijn: geeft de gemeente aan deelname te willen in lokaal eigendom/beheer)?

Thema 4 – Wees op het onvermijdelijke voorbereid (klimaatadaptatie)

4.a. Wordt in de Omgevingsvisie het belang van klimaatadaptatie nadrukkelijk benoemd, met een overzicht van de belangrijkste risico's voor de gemeente?

4.b. Heeft de gemeente een actueel hitteplan dat in werking treedt bij hittegolven?

Thema 5 – Duurzame wijken en woningen

- 5.a.** Wordt in de Omgevingsvisie aandacht besteed aan de wijkaanpak naar klimaatneutrale wijken?
- 5.b.** Wordt in de Omgevingsvisie de regierol van de lokale overheid bij het verduurzamen van de woningvoorraad expliciet benoemd?
- 5.c.** Wordt in de Omgevingsvisie of onderliggende plannen (zoals het warmteplan) collectieve verduurzaming van woningen expliciet benoemd?
- 5.d.** Zijn de landelijke prestatieafspraken met woningcorporaties lokaal verwerkt in gemeentelijke afspraken of beleid?

Thema 6 – Werk met respect voor de natuur

- 6.a.** Wordt in de Omgevingsvisie (of onderliggende plannen, zoals in een nota duurzaam bouwen en renoveren) gekozen voor natuurinclusief bouwen én renoveren als uitgangspunt?
- 6.b.** Wordt in de Omgevingsvisie een aanzet gegeven voor beleid ten aanzien van beschermde dier- en plantensoorten in de gemeente, onder andere gericht op het beschermen van hun verblijfplaatsen?
- 6.c.** Wordt in de Omgevingsvisie (of omgevings- of uitvoeringsplannen) natuurkwaliteit en bermbeheer besproken, en is ecologisch bermbeheer daarbij een expliciet onderdeel?

Thema 7 – Maak van afval grondstof, werk circulair

- 7.a.** Wordt in de Omgevingsvisie (of onderliggende plannen) de circulaire economie beschreven, inclusief beoogde resultaten of werkvelden waarop dit betrekking heeft?
- 7.b.** Wordt in de Omgevingsvisie of onderliggende documenten (zoals een plan duurzaam bouwen/renoveren) gekozen voor circulaire nieuwbouw en renovatie?

Thema 8 – Verplaats je duurzaam

- 8.a.** Wordt in de Omgevingsvisie STOMP of een vergelijkbare voorkeursvolgorde voor vervoerswijzen beschreven?
- 8.b.** Wordt in de Omgevingsvisie of onderliggende beleidsdocumenten verwezen naar de Trias Mobilica of een vergelijkbaar principe voor mobiliteitsprioritering?

BIJLAGE 4: ALFABETISCHE LIJST GEMEENTEN MET SCORES

Gemeente	1	2	3	4	5	6	7	8	Jury Score	Totaal score
Alphen aan den Rijn	6	5	8	3	8	15	10	10		65
Ameland	11	3	10	10	15	10	0	0		59
Amsterdam	9,5	8	9	10	15	15	10	10		86,5
Apeldoorn	10	1	7	10	15	15	10	10		78
Arnhem	13	6	12	10	15	15	10	10		91
Assen	6	8	11	3	11	5	5	5		54
Barneveld	7	5	10	10	6	15	5	5		63
Beesel	5	0	2	0	0	5	5	5		22
Bergen (Limburg)	12,5	6	11	3	15	15	0	10		72,5
Bergen (NH)	16,5	6	9	3	15	15	10	10		84,5
Berkelland	4	4	7	3	10	0	0	0		28
Boxtel	2	0	6	3	7	5	10	5		38
Breda	10	5	9	10	15	15	10	10		84
Brummen	15	6	6	3	10	10	10	10		70
Brunssum	9	1	2	0	0	10	0	5		27
Castricum	16,5	6	9	3	15	15	10	10		84,5

Themalegenda:

Thema 1: Heldere doelen

Thema 2: Eigen organisatie

Thema 3: Systemische aanpak

Thema 4: Klimaatadaptatie

Thema 5: Duurzame wijken en
woningen

Thema 6: Natuur & biodiversiteit

Thema 7: Circulariteit

Thema 8: Duurzame mobiliteit

Gaat verder op volgende pagina

Gemeente	1	2	3	4	5	6	7	8	Jury Score	Totaal score
Delft	13,5	1	1	3	15	15	10	10		68,5
Den Haag	8,5	8	10	10	15	10	10	10		81,5
Diemen	16,5	7	9	3	8	10	10	10		73,5
Dijk en Waard	6	9	5	10	10	15	10	10		75
Dronten	7,5	1	9	10	7	10	10	5		59,5
Echt-Susteren	5	2	8	3	15	15	10	0		58
Ede	18	4	8	10	6	15	5	10		76
Eindhoven	10	6	11	3	15	15	10	10	6	86
Gouda	11	4	10	10	6	15	5	10		71
Haarlem	15	8	12	3	15	15	10	10	10	98
Hardenberg	10,5	6	9	10	15	15	5	10		80,5
Harlingen	6	2	4	10	10	15	10	0		57
Heemstede	10	4	7	10	15	15	10	10		81
Heerenveen	10	5	10	3	7	5	10	5		55
Heerlen	6,5	0	0	3	12	0	10	0		31,5
Heiloo	16,5	6	9	3	15	15	10	10		84,5
Helmond	4	1	6	3	15	15	10	10		64
's-Hertogenbosch	9	5	12	3	15	5	0	5	2	56
Hoorn	8,5	3	12	3	6	5	5	0		42,5
Horst aan de Maas	5	3	6	3	12	5	5	0		39

Themalegenda:

- Thema 1: Heldere doelen
- Thema 2: Eigen organisatie
- Thema 3: Systemische aanpak
- Thema 4: Klimaatadaptatie
- Thema 5: Duurzame wijken en
woningen
- Thema 6: Natuur & biodiversiteit
- Thema 7: Circulariteit
- Thema 8: Duurzame mobiliteit

Gaat verder op volgende pagina

Gemeente	1	2	3	4	5	6	7	8	Jury Score	Totaal score
Huizen	10	3	10	3	12	15	10	10		73
Kaag en Braassem	10	3	9	10	15	10	5	0		62
Kerkrade	2	1	5	10	6	10	10	0		44
Landsmeer	1	2	4	10	15	10	5	5		52
Leeuwarden	9	5	12	10	15	15	10	10		86
Leiden	0	0	5	10	3	5	0	0		23
Maastricht	9	6	9	3	15	5	5	10		62
Middelburg	8	3	3	10	15	15	10	0		64
Nieuwegein	4	2	9	10	15	10	10	10		70
Nijmegen	10	6	12	10	15	15	10	10		88
Noardeast-Fryslân	10,5	1	8	3	12	5	5	10		54,5
Noordenveld	7	1	10	0	6	10	10	5		49
Noordoost-polder	1	1	9	3	10	0	5	0		29
Oegstgeest	10,5	4	10	3	11	10	5	5		58,5
Ooststelling-werf	12	5	8	3	12	10	5	10		65
Renkum	4	0	6	3	11	10	10	10		54
Rijswijk	0	2	7	10	15	10	10	10		64
Rotterdam	9	7	9	10	15	15	10	10	4	89
Rozendaal	18	6	8	3	15	15	10	0		75
Sint-Michiëlgestel	7	0	6	3	7	5	10	5		43

Themalegenda:

Thema 1: Heldere doelen

Thema 2: Eigen organisatie

Thema 3: Systemische aanpak

Thema 4: Klimaatadaptatie

Thema 5: Duurzame wijken en
woningen

Thema 6: Natuur & biodiversiteit

Thema 7: Circulariteit

Thema 8: Duurzame mobiliteit

Gaat verder op volgende pagina

Gemeente	1	2	3	4	5	6	7	8	Jury Score	Totaal score
Soest	7	6	11	3	15	15	10	5		72
Steenwijkerland	7	5	7	10	15	15	10	10		79
Tilburg	18	6	11	3	15	15	10	10		88
Tynaarlo	4	2	10	3	15	10	10	0	8	62
Tytsjerksteradiel	4,5	6	10	10	10	10	10	5		65,5
Uitgeest	16,5	6	9	3	15	15	10	10		84,5
Veere	9	4	7	10	10	5	10	0		55
Venray	8	1	9	3	7	10	10	10		58
Voerendaal	8,5	6	8	3	6	10	10	5		56,5
Voorst	16	7	10	10	15	15	10	10		93
Waadhoeke	6,5	6	9	3	3	10	5	5		47,5
Wageningen	13	7	12	10	12	10	10	10		84
Waterland	11,5	1	2	10	10	15	0	10		59,5
West Betuwe	8	2	8	10	11	5	5	5		54

Themalegenda:

Thema 1: Heldere doelen

Thema 2: Eigen organisatie

Thema 3: Systemische aanpak

Thema 4: Klimaatadaptatie

Thema 5: Duurzame wijken en
woningen

Thema 6: Natuur & biodiversiteit

Thema 7: Circulariteit

Thema 8: Duurzame mobiliteit

BIJLAGE 5: METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

Voor de beoordeling van de representativiteit van de Toekomstmeter-dataset is de gemeenteselectie vergeleken met de landelijke gemeenteverdeling (CBS, peildatum 1 januari 2025) op basis van drie dimensies: demografische dekking, geografische spreiding en institutionele context.

Kwantitatief bereik en demografie

De dataset bevat de resultaten van 67 respondenten en 70 gemeenten (waarbij de BUCH-samenwerking is gedifferentieerd naar de afzonderlijke gemeenten Bergen, Uitgeest, Castricum en Heiloo).

- **Bevolkingsdekking:** De deelnemende gemeenten vertegenwoordigen gezamenlijk ± 6.5 miljoen inwoners. Dit betekent dat de dataset de beleidswerkelijkheid van 36% van de Nederlandse bevolking weerspiegelt.
- **Gemeentedeckking:** In aantal beslaat de dataset 21% van de 342 Nederlandse gemeenten.
- **Grootteklasse:** Er is sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging van grote gemeenten (100.000+ inwoners), waaronder de 3 van de G4 (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag). Kleine gemeenten (<25.000 inwoners) zijn naar verhouding ondervertegenwoordigd, hoewel de volledige breedte van het spectrum – van de kleinste gemeente (Rozendaal) tot de grootste (Amsterdam) – aanwezig is.

Geografische spreiding

De geografische spreiding is breed en dekt **11 van de 12 provincies**. Er is een sterke vertegenwoordiging van Zuid-Limburg en de middelgrote kernen in de Biblebelt (o.a. Ede en Barneveld). De provincie Groningen vormt de enige 'witte vlek' in de landelijke dekking. Daarnaast zijn sociaal-economische profielen van specifieke regio's zoals de Veenkoloniën en grootschalige glastuinbouwgebieden beperkt aanwezig.

Selectiebias en institutionele context

De dataset is tot stand gekomen via vrijwillige deelname, wat leidt tot een zekere mate van *self-selection bias*. De participatie is sterk beïnvloed door banden met de initiatiefnemers:

- **Klimaatverbond Nederland:** 63% van de deelnemende gemeenten is lid van dit netwerk (tegenover circa 35% landelijk).
- **Grootouders voor het Klimaat:** In gemeenten met actieve lokale grootouderwerkgroepen is de responsgraad significant hoger dan gemiddeld.

Dit duidt erop dat de dataset primair een beeld schetst van de koplopers en de actieve middenmoot van het Nederlandse klimaatbeleid. De uitkomsten kunnen daarom eerder worden beschouwd als een 'benchmark' voor geactiveerde gemeenten dan als een gemiddelde voor heel Nederland.

Validiteit van de zelfrapportage

Hoewel de data gebaseerd is op zelfrapportage door de gemeenten, zijn er sterke indicaties voor een hoge mate van professionele integriteit:

- **Kritische zelfreflectie:** Respondenten hebben niet geschroomd om bij complexe onderwerpen (zoals interne CO₂-beprijzing of de CO₂-prestatieladder) expliciet 'nee' te antwoorden.
- **Inhoudelijke focus:** De antwoorden weerspiegelen vaak de professionele werkelijkheid van beleidsambtenaren

Conclusie: De dataset is geschikt voor landelijke trendanalyses en vergelijkingen tussen actieve gemeenten. Bij de interpretatie moet echter rekening worden gehouden met een lichte 'urban bias' en een profiel dat iets ambitieuzer en grootschaliger is dan de gemiddelde Nederlandse gemeente.

RY FOR THE
NCONVENIENCE
ARE TRYING
CHANGE
WORLD

THERE IS
NO
PLANET
B

WE ARE
SKIPPING
OUR LESSON
TO TEACH
YOU ONE